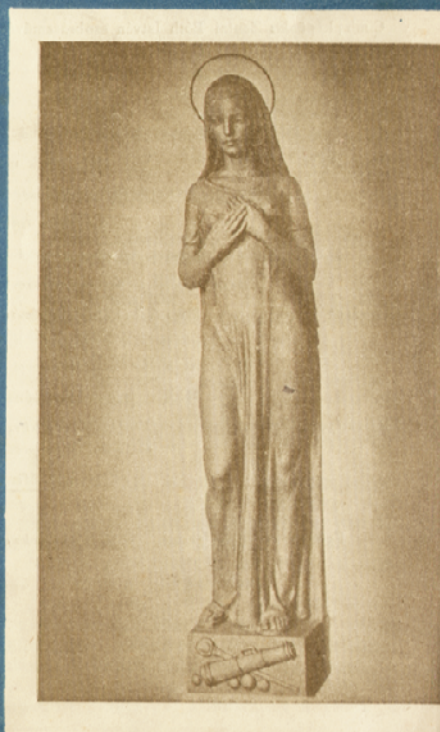

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT
SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA

XIII. év.

1944. szeptember 15.

8.-9. szám.

Ára: 2.— pengő

TARTALOM

<p><i>Dr. Korek József</i>: Zenta középkori templomhelyei 321</p> <p><i>Krlezsa Mitroszlav</i>: Ezeregy halál 326</p> <p><i>Laczkó Márta</i>: Szólj már hegy ... 329</p> <p><i>Bánvölgyi András</i>: Versei ... 331, 350</p> <p><i>Dudás Kálmán</i>: Verse 331</p> <p><i>Kisbéry János</i>: Tibor a sórkánnyal 332</p> <p><i>Prežikovi Voranc</i>: Harc a „Požiravnik“on 339</p>	<p><i>Bárdosi Német János</i>: Verse ... 342</p> <p><i>Fiala Endre</i>: A nemzetállamok útja és a kereszténység 343</p> <p><i>Csordás Nagy Dezső</i>: Verse ... 347</p> <p><i>Szőnyi Kálmán</i>: Apa halála (Regény részlet) 348</p> <p><i>Könyvek</i>: 351</p>
---	--

Cimlapképünk; Zentai Tóth István szobrászművész egyik legutóbbi alkotásáról készült; Szent Borbála.

K A L A N G Y A

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség irodalmi és kulturális szemléje

Megjelenik minden hó 15-én.

A szerkesztésért és kiadásért felel: *Blazsek Ferenc*, Ujvidék

Lapzárta minden hó elsején

Mindennemű kéziratot, képeket, ismertetésre szánt könyvet erre a címre küldjünk:

Herczeg János, a Kalangya szerkesztője, Zombor. Városi könyvtár

Géprésos kéziratokat kérünk. A beküldött kéziratokat, képeket nem őrzük meg és nem adjuk vissza
Minden cikkért szerzője felel

Központi ügykezelés, Budapest VII., Baross tér 15 (Tel. 426-921)

M. kir. postatakarékpénztári csekk számla: 54.897 sz.

Előfizetéseket, laprendeléseket, hirdetések a központi ügykezelés vezetője, *Csuka Zoltán* címére kell küldeni. Budapest VII., Baross tér 15.

Előfizetési árak:

Egész évre 20.— pengő, jogi személyeknek 40.— pengő. Egyes szám ára 2.— pengő.

Zenta középkori templomhelyei

Zenta határa, mely a hozzátartozó 64.000 katasztrális holdon elterülő szál-lásokat is magában foglalja, település földrajzi tekintetben két szinten fekszik. Az első közvetlen a Tisza mentén húzódó parti hátság, mely mintegy 81—84 méter tengerszint feletti magasságával 2—3 m-rel magasabban fekszik mint a folyó. Ezen a vonalon találjuk a leltűt korok emlékeit.

A bátkai halomra telepedett le a rézkori kulturát hordozó nép. A kutatások mai állása szerint ez a legrégebbi kultúra ezen a területen. A bátkai halmon már 1873-ban a töltési munkák során igen sok edénymellékletes csontváz került felszínre. Dudás Gyula, aki sokat foglalkozott a zentai halomok keletkezése és kulturájának kérdésével¹, 1882-ben próbaásatást végzett a halmon és 8—10 nyújtott csontvázat talált korongon készült edénymellékletekkel.² A leletek a szarmatakorból származnak, mint azt az újabb ásások során előkerült leletek is hitelesítették. A töltési munkához csaknem a halom felét elhordták és közben sok rézkori sirt dultak fel, amelyeknek mellékletei a helybeli gimnázium és a városháza kis gyűjteményében vannak. Az 1944. évi bátkai ásások során a rézkori temetőből eddig hét sirt tárt fel, de a további feltárást folytatni fogjuk.³ A feltárási folyamán a felső rétegben XIV.—XVI. századi temetőből származó husz sirt is felbontottunk, melyről későbbben még szó lesz.

A vonalon terül el a Mákos nevű háttér rész, ahonnan avar leleteket ismerünk.⁴

Az alluviális hátság után, mely természetesen többször megszakad, egy teknő szerű mélyedés következik: ez az Orompartig tart. Ezen a területen a vízszabályozás előtt nagy kiterjedésű víz terül el (Csecstó a mai Csészto): csupán a kiemelkedő néhány halom szolgálhatott települési helyül. Ilyen volt a Kishalom, mely délnyugatra a várostól a Tisza és az Orompart között fekszik. Dudás Gyula itt is ásott és nyolc edény-, fegyver- és ékszer mellékletes sirt talált.⁵ A leletek a szarmata korba tartoznak.

A második települési szint az Orompart, mely megközelítőleg párhuzamosan

húzódik a Tisza folyásával és mintegy 10 méteres szintkülönbséget jelent. Az Orompart legrégebbi kulturája a hallstatti időbe nyúlik vissza. Közélebbi megjelölés nélkül a Bácskai Múzeum őriz innen leleteket (leltári szám 3344). A szarmata korban sűrű település volt. Enre mutatnak a több helyen talált csoréptörödékek és a papfalmai lakótelep feltárásiának eddigi eredményei.⁶ Felsőhegyről VIII. századi avar leleteket ismerünk, melyeket a zentai gimnázium gyűjteménye őriz.

Az Oromparttól szegélyezett Tisza-Duna közötti hátság, melyet Telecskai domboknak is neveznek változatos térszíni formát mutat. Két nagy bemélyedés van a területen. Az egyik a Csikér völgye, melyet a zentaiak Nagyvölgynek, a partszegélyét Völgypartnak neveznek. Az egykor hajózható Csikér Szabadka alól indul ki és végigszelve a hátságot Péterrévénél ömlik a Tiszába. Partvonulata a neolitikum végétől kezdődően minden időben lakott hely volt, melyeknek emlékei gyakran kifordulnak a mélyen szántó ekevas alól. (pl. Eke Gábor 2850/3, Farkas Baráti Péter 2851/a, Keczei Mészáros Gábor 2850, Sándor Károly 2847 sz. szállása).

A másik bemélyedés a Kalocsa völgye, mely a zentai határban a hátságon kezdődik és kelet nyugati folyás után futott le az Oromparttól és elveszett a nagy teknőszerű mélyedés vizében. Mindkét partja több kulturának az emlékeit őri.

A hátságon még egy lelőhelyet említünk a Héressort, ahonnan Sztepancsev György szállásáról halstatti kulturába tartozó edényt (3337) szarmata (3331) és avar (3334) emléket őriz a Bácskai Múzeum.⁷

A települések ma is az említett helyeken vannak, de a város kivételével csak Felsőhegyen, Kevin és Tornyoson van településközpont templommal.

Milyen volt ennek a területnek a települési képe a középkorban?

A mai Zenta a török hódoltság korában elpusztult földig lerombolt kilenc községnek gyűjtőneveként való feltámadása. A tatárhorda pusztítása, majd a törökudulás csapása alatt rambadólt az egykori Szintarév. »Elpusztult a vidék a

az elomló hantok alá temetkezett a Szintarétvet környező 9 község: Kis-Bátka, Nagy-Bátka, Mágocs, Csészto, Likasegyháza, Tommys, Kevi, Kalocsa, Kariad. Nem maradt utánuk más csak a név, melyet maig megőrzött az emlékezés és az a kő, melyet itt-amott felvet a mélyen szántó ekevas.«

Az első települési szinten a Tisza aluviális hátságán három község állott a középkorban. Szintarét a mai Zenta, Mágocs a mai Mákos határrész és Bátka.»

Zenta. A középkori település központja valamivel délebbre esett a mai Zentánál és magja a ma már beépített Kukucska nevű határrészen lehetett a mai hid és az Eugén-sziget között. Itt volt a legtermészetesebb gázló a Tiszán. A középkori település helyét a mai beépítés miatt már nem lehet megtalálni, bár nyomai az építési munkák során előkerült leletekből következtetve igazolják fekvési helyét.

Zentát^o először egy 1247-ből származó oklevél említi. Ezerint Csecstóval együtt az óbudai káptalan birtoka volt. 1332—1337 között Zenta plébánosa bizonyos Pál volt, aki a pápai adójegyzék szerint fél fertót fizet. 1475-ben Szeged város polgárai fegyveresen elfoglalták Zentát, mert a budai káptalan tisztjei a szegedieket törvénytelen vámmal zsarolták a Tiszán. Báthori István országbíró ítélete alapján még az említett évben visszanyerte az óbudai káptalan és a mohácsi vészig birtokában tartotta. 1494-ben épült a ferenciek kolostora, mely 1526-ban pusztult el. II. Ulászló 1506-ban szabad királyi városi rangra emeli. Pecsétién a budai káptalan védszentjének, Szent Péternek két kulcsa van ábrázolva, a kulcsok tollába egy-egy kecsge van dugva, középe aranykalász van illesztve. A virágzó középkori Zentának a mohácsi vész vetett véget.

Mágocs. Zentától délre a Tisza mentén elterülő határrészt hívják ma Mákosnak, mely nevet az egykori Mágoccsal azonosítják. Nevét valószínűleg az Árpádok korában birtokosként szereplő Sente-Mágocs nemzetségtől nyerte. Történetéről csupán annyit tudunk, hogy a XVI. század elején itt halászfalu állott.

A középkori település helye nehezen állapítható meg, mert a Tisza a magaslatnak jórészt már elhordta. Zentától délre 3 km-re közvetlen a part mentén téglá-

kat és csontvázakat találtak, ami a török előtti Mágocs helyét sejteti.

Kis-Bátka. 1308 körül említenek okmányaink egy Batka nevű helységet, de hogy ez hol feküdt nem ismerjük. A Zenta alatti Bátkával, mely a Tiszamenti hátság 3-ik községe, először az 1521. évi csongrádmegyei dézsmajegyzékben találkoznak. Téved Iványi István, mikor Dudás Gyula felfogását magáévá téve a bátkai templomot a peszéri (ma Ada) faluéval azonosítja. A történeti források csak a török hódoltság korában említik Bátkát, de egészen biztos, hogy jóval korábban volt ott már település. Igen valószínű, hogy az 1308-ban említett adat is erre a helyre vonatkozik.

A község templomának helye a mai bátkai morotva déli részén van Piszár Jenő földjén. A hátság a jelzett tanyán kis-sé megszakad és egy fél méteres szintkülönbség dombot zár körül. A domb legmagasabb részén kb. 25×20 m. nagyságú területen téglával borított hely van. A téglák a templomból származnak. A téglatöredékekkel borított területet temető övezi — mint az a középkorban általános szokás volt — és szinte fehérlék a föld a sok csontvázról. A temető széle lenyúlik a Tiszáig, mely állandóan szaggatja ki a csontvázakat. Hogy a templom jóval korábbi, mint ahogy a források említik, bizonyítják az ott talált bordatéglák, melyek a gótika sajátosságait mutatják. A dombot melyen a templom és temető fekszik, mindkét oldalon valamivel magasabb terület övezi. Ezeket XIV.—XVII. századra mutató edénytöredékeket, eszközöket leltünk, melyek a falu településéből való. Bátkán tehát a középen lévő halmon állott a templom a temetővel, két oldalán pedig falu terült el. A tervbevett ásások igazolni fogják, hogy Bátkán legkésőbb már az Anjou-korban volt templom és a falu többszöri pusztulás után végleg csak a VXIII. században tűnt el. Ekkor vált pusztává.

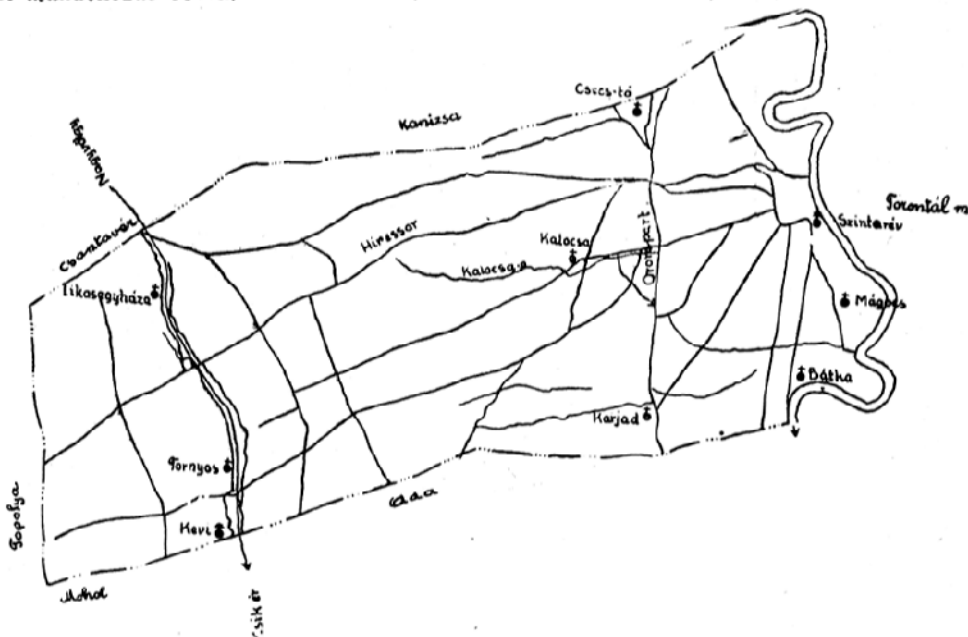
A bátkai halmon az 1944. évi ásás folyamán XIV.—XVI. századi temetőt tártunk fel. A temető a középkori Kis-Bátkától 1 km-re fekszik észak felé és valószínűleg Bátkának egy előretolt halásztelepéhez tartozott.

Nagy-Bátka. A Tisza balpartjának azt a részét, mely közigazgatásilag még Zentához tartozik, Nagy-Bátka határrésznek hívják.

Második települési szinten két középkori templom állott; Karjad, melynek emlékét a karjadi határ és Csecstő, melyet a Csésztoi elnevezés őrzött meg.

Karjad. Karjadot először 1520-ban Tornyos, Bánfalva, Likasegyház helységeivel együtt a csongrád megyei dézsmajegyzékben említik. 1521—22-ben ismét fel van tüntetve és Bíró Lázár udvarában volt összehordva a dézsmagabona. A török hódoltság alatt a szegedi nahijébe osztották be és a defterekben 1580-ban öt, 1590-ben tíz adózó házzal szerepel. A török hódoltság alatt elpusztult községet Gombkötő János Kalocsával és Tornyossal együtt 1650-ben veszi birtokába nádori ajándékozás révén.

tow nevű halastavat, melynek birtokáért középkor folyamán adáz küzdelem folyt a budai káptalan és a szomszédos birtokosok között. A Csehtow alakot Hermann Ottó Csecstónak olvassa és szerinte a Csecstő azokat a helyeket látta el vízzel (szoptatta), ahol a vejszék fel voltak állítva. Csánkinál, Jerney Jánosnál, Bálfai Szabó Lászlónál, a Magyar Oklevél Szótárban is Csecstónak olvassuk a tó nevét. Melich János szerint az oklevelekben előforduló ch a magyarban k, cs, sz hangoknak felelhet meg. Csecstő mint falu az 1521-ik évi dézsmajegyzékben szerepel először. Akkori lakosai kivétel nélkül magyarok. 1554-iki kimutatásban Csésztoi néven említik. 1580, 1582, 1591. évi defte-

A karjadi ut végén az Ormparton Sasin Péter 2712 hrsz. szállásán az új szállítás építésekor az istálló helyén és környékén nagyon sok téglát és csontvázat találtak. Ez a terület a karjadi templom és temető helye. A téglaméretek itt is kétségtelenné teszik, hogy a templomnak már legkésőbb Zsigmond király korában állani kellett.

Csecstő.¹² A teknőszerű mélyedés egyik részét nevezik ma Csésztonak. Okleveleink 1224-ben említik először mint Chec-

rekben 13 ház adózik. Hogy ez a szám az akkori viszonyokhoz képest milyen nagy azt akkor tudjuk kellően megítélni, ha tekintetbe vesszük, hogy Zentán ezekben az években mindössze 8 ház volt. 1636-ban Olasz János szerezte meg a birtokot, melyet már elődei is birtokoltak. 1649. évi emlékirat a Zenta körüli falvak között egy Csejtő nevűt is felsorol, ahol akkor már csupa szerbek laktak. Csejtő is a Csecstóból, illetőleg az elszlávosodott Csész-
tóból származik. Malich szerint ha egy

szévi el összetételrel, vagy képzés után id-vel egybekerül ít keletkezik belőle. A templom végleg a XVIII. században tűnik el. Csecstónak e rövid történetéből láthatjuk, hogy mint falu csak a XVI. és XVII. századi írott emlékekben szerepel. A végzett ásatás azonban egészen más megvilágításba helyezte Csecstó helységét.

A templom a Paphalom nevű vasuti megálló mögött az Oromparton a 107-es magassági ponton áll. Kissé délebbre, mintegy 500 méterre lévő halmon, a Farkas-féle szálláson találtak a legrégibb középkori magyar települést. Az itt feltárt temetőből a Szent-Istvántól Szent Lászlóig tartó kor érmeivel datált sírok kerültek elő. Paphalmon a templom körül felkötő temető legöregebb sírja Kálmán király érmével van datálva és a tatárjárás pusztítása nyomán támadt megszakítás után meginduló újabb temetkezés V. László uralkodásáig tart.

A feltárt templom alaprajza mutatja, hogy a templom több építési perióduson ment keresztül. A templom árpádkori formája román stílusban épült és csak a szentélyt foglalta magában. A tatárjárás után újra épült és ekkor építették hozzá az altemplomot. A temető leleteiből és egyéb megfigyelésekből következtetve Zsigmond uralkodása alatt bővítették ki a sekrestyével és restaurálták a gótika szellemében.

Csecstó templomának feltárása után nyugodtan állíthatjuk, hogy a Zenta körüli községek, melyek történetére forrásainkban csak a XVI. század első évtizedeiben találunk adatokat, visszanyulnak az Árpádok korába.

A Csikér partján a törökhódoltság előtt 3 község állott: Kevi, Tornynos, Likasegyháza.

Kevi. Nevét először 1520—22. évi csongrád megyei dézsmajegyzék említi és a török pusztítása révén tűnik el a föld színéről.

Helye nem egészen biztos. A völgypart adai határánál van Fodor Mihály és Kis Imre szállása. »Pézeskutnak« nevezik a két szállás közti területet és többen próbálkoztak már kincskereséssel, de a munka tégláknál és csontvázaknál többet nem eredményezett. Az utátvágás során itt is sok csontvázat bolygattak meg, ami valószínűvé teszi, hogy a kevi prépostsági

templom tetetőjével állunk szemben.

Tornynos. Ma puszta, illetőleg tanyaközpont a zentai határ nyugati részén. A korai középkorban is lakott hely volt. 1479-ben az óbudai káptalan Kónya Demeter özevgyétől, Agótától szerezte meg a birtokot. 1520. évi tizedjegyzékben említik 1580 évi defterben 26, 1590-ben 30 adózó házzal szerepel.

Szabó Györgyei Vendel Zenta 2856/1 száma szállásán a valamikor hajózható Csikér jobbpartján magas felszigetszerű öblösödés fölött állott a tornyosi templom. A ház melletti kertben a karjadi téglamérettel megegyező téglák és csontvázak kerülnek elő. A pince ásásakor pl. 18 csontvázat ástak ki. A kertet és a vele érintkező szántóföldet alig lehet művelni az ottlevő mészkövektől. Itt is mint Csecstón terméskő alapra építették a templomot, melyet a Tiszán hajóval szállítottak. A falu szintén a völgypart jobb oldalán feküdt itt és a szomszédos Farkas Baráti Péter (2851/a) szállásán. A falu helyét a még ma is észlelhető szegletes házalap kirajzolódások és az előkerült kályhaszemek megdönthetetlen erővel bizonyítják.

Likasegyháza. Ma Zentához tartozó határ rész. Csantavértről nyugatra. 1462-ben említik mint csongrád megyei pusztát, melyet Mátyás király anyjának adományozott. Az 1518. évi bácsi országgyűlés ismét Csongrád megyébe kebelezi. Török defterek szerint a szabadkai nahijébe tartozott; 1580-ban 25, 1590-ben 31 ház adózik. Likasegyháza ebben az időben fél akkora mint Szabadka. A község a templommal együtt 15 éves háború alatt pusztult el.

A templom helye a Csikér jobbpartján felszigetszerű kiugráson özv. Basch Józsefné szállásán van. A jelzett területet mészkő és téglatöredék borítja. A templomot övező temetőre mutatnak a felszínen található csontvázrészecskék. A község közvetlen a templom mellett feküdt a Basch-szálláson.

Kalocsa. 1320-ban szerepel Kalacha először mint férfinév. Több Kalocsa van; pl. Baranyában is. A zentai Kalocsát csak az 1522. évi csongrád megyei tizedjegyzék említi először. 1649. évi jegyzőkönyv a Zenta körüli nécz faluk közt Bátka és Csésztó mellett Kalocsát is felsorolja. Kalocsa templomának helye még ma is

elevenen él a nép emlékezetében. A környék fiatalja-öregje egyaránt jól tudja hogy a Kalocsavölgye mentén az Oromparttól 3 km-re a hátságon állott a templom. A helyszínen látható téglafehér- és vörös mészkövek itt is biztos támpontot adnak a templom helyére vonatkozóan. A mely utátvágásban kilátásnak a csontvázaik részei. Kalocsa temploma állhatott fenn legtöbbször a zentai középkori templomok közül és az öreg emberek elbeszélése szerint gyermekkorukban még álltak a falombok is és csak később hordták el építkezéshez.

Az elmondottakban Zenta valamennyi középkori helyét meghatároztuk. Nagy-Bátkát kivéve, mert ez a Tisza balpartján fekszik és ott helyszíni szemlét nem végezhetünk. Látható, hogy Zenta középkori települései a természeti adottságoknak megfelelően víz mellettiek. Szintarány mint a neve is mutatja, átkelő hely volt Mágocs, Kis-Bátka és Nagy-Bátka halásztelepülés. Az Oromparti Csecstó és Karjad, a Csikér partján álló Kevi, Tornyos és Likasegyháza, valamint a Kalocsa völgye mentén lévő hasonló nevű falu mint vízparti település.

A történeti forrásokban szegény és a legtöbb esetben csak a XVI. században említett községek történetére a tervbevetett feltárások gazdag anyagot fognak szolgáltatni. Zenta határában fekvő középkori települések közül Csecstó történetére az 1943. évi ásátások segítségével már fényt derítettünk. Csecstó példája mutatja, hogy az ilyenirányú kutatásoknak van értelme, mert ha nem is tudnak minden kérdésre feleletet adni, sok problémát tisztáznak s így sok adatot szolgáltatnak a Délvidék és az egész magyarság múltjának ismeretéhez.

Irodalom: I. Dudás Gyula: Az alföldi hal-
mók. A Bács-Bodrogi Történelmi és

Régészeti Társulat Évkönyve (a továbbiakban B. É.) 1888. 80—103 l. — Dudás Gyula: Bácskai halmok és földvárakról. Arch. Ért. 1903 375—378 l. — 2. Arch. Ért. 1885. 364 l. — 3. Korek József: Rézkori temető Zenta-Bátkán c. a. — 4. Erdújehelyi Menyhért: Ásatások Zentán. B. É. 1903. 102 l. — 5. Dudás Gyula: Kishalmi leletek. Arch. Ért. 1885. 128 l. — 6. Foltinyi—Korek: Szarmatakori leletek Zenta Paphalmon. S. a. — 7. Erdújehelyi Menyhért: i. m. 103 l. — 8. Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vm. I. 273. — 9. A cikk helyszíni felvételezés alapján készült és ezen a helyen is köszönetemet fejezem ki Majoros Péter városi főmérnöknek, aki a többszöri határbejárást lehetővé tette és minden utamon segítő társam volt. — 10. Nem célunk Zenta és a következő községek részletes történetét adni, csupán emlékeinkben előforduló első és utolsó említést tartjuk szükségesnek megemlíteni. Az adatokat Iványi István Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtárából és Csánki Dezso Magyarország a Hunyadiak korában c. munkájából vettük. — 11. Iványi i. m. I. 30 l. — 12. Foltinyi—Korek: A csecstói középkori templom és temető. S. a. az Alföldi Tudományos Intézet első évkönyvében. Dudás Andor bronzlele Zentán B. É. 1898. 52. l. — Dudás Gyula: Praehistorikus emlékek Zentán. B. É. 1886. 161 l. — Bronzkori emlékek a Bácskaságon. B. É. 1888. 118 l. — A Tiszavidék őstörténete B. É. 1890. 20 l. — Zenta az Árpádok korában. B. É. 1890. 178 l. — Óskori tárgyak a vármegyénkben. B. É. 1894. 138 l. Régi romok jegyzéke Bács-Bodrog vármegye területéről. B. É. 1897. 123 l. — Zentai régiségek. Arch. Ért. 1885. 364 l. — Bács-Bodrog vm. régészeti emlékei. Zenta 1886. — Középkori romok Zentán. Bácska című újság 1886. évi. 40. sz. — Gubicza Kálmán: Régészeti emlékek a Tisza vidékéről. B. É. 1906. 178 l. — Proediger Lajos: Bács-Bodrog vármegyében lévő romok, emlékszobrok jegyzéke. B. É. 1901. 225 l.

Dr. Korek József

Ezeregy halál

Fara-Dzong tábornagy elfoglalta Ki Ang városát a felső Jangon, a sárga és szomorú folyón. Késő őszi alkonyat volt eső és latyak. A város utcáin a vér és a puskapor szaga terjengett. Egy talyiga zörgött el két vak öszvérrel sárga ciráda alatt. A palánk mentén éhes eb sündörgött a talyiga nyomában, a kerek emberri hus sulya alatt recsegték. A pályaudvaron egy angol petróleum vállalat tartálykocsijai füstfőgtek feketén és gomolyogva. A füst sűrű tömegéből vörös láng nyaldosott s az utmenti vén eperfák lombjait legelte. Kétszáz méterre az állomás gránátrombolta épületétől, a nyílt pályán egy teljes amerikai Pullmann garnitúra vesztegelt. Óriási mozdonyal, amelynek a Pacifikon száguldanak. Fara-Dzong pullmangarnitúrája volt. Ki-Ang régimódi erődtímenyeit Fara-Dzong dícső hadserege élén negyvennyolcórái véres ágyúzás árán foglalta el. Az erőd megadta magát a tábornagy kénye-kedvének. Csak az ólombánya — hét kilométerre délre — nem kapitulált. Délután háromig szították a gépfegyverek a hánya irányában s aztán csend lett mindenütt.

Fara-Dzong tábornagy a középső kocsis szállójában ült s az eső egyhangú zenéjében a gépfegyverek moráját hallgatta. A belehelt négyzögek üvegén kanyargó vonalakban csöpp után csöpp iringált alá, az eső unalmasan szemetelt, mint gőzmalomban a liszt. Fara-Dzong, a győztes, a nap hőse — aki az orosz-japán háború idejében a mandzsúr csataterén még gyűrűket az aranyórákat loptott — fáradt volt. Százhuszonnyolc kilójával úgy bóbiskolt, mint egy számos dogg, nehezen és légszomjasan lélegezve, akárcsak a moloh hájas és zsiros tömlőjének jelképe. Néhány perc előtt jártak nála az egyház magas méltóságai s a legbölcsebb Védműkség elismerése jeléül egy hétésfélkiló sulyu tömör arany Buddhaszobrot hoztak a tábornagnak: az Egyház ajándékát a Győztesnek. A konzuláris nemzetközi testület doyenja, monsieur Philippe is kihallgatáson jelent meg nála, egy mosuszubandás ur,

spanyolosan hosszukás állapoccsal és vizslaszerű, ragadozó szemekkel. Minisztre Plénipotentiare monsieur Philippe Oméltósága Magas Kormányának, valamint a Nemzetközi Kolónia nevében, mint annak képviselője és rangidős tagja, nyomatékosan figyelmeztette a tábornagyot, hogy a spanyol dominikánusok kórháza — jóléhet az európai övezeten kívül áll — a területenkívülség teljes jogát élvezzi, s az ismert és tapasztalaton nyugvó Nemzetközi Jog legcsekélyebb megsértése is bejáthatatlan következményekkel járna mindkét Nagyhatalomra: egyrészt Fara-Dzong tábornagy császári Öfenségére, másrészt a Köztársaság Kormányára, valamint a többi hatalomra, amelyeket ötvenhétéves rangjával Monsieur Philippnek van szerencséje képviselni.

Monsieur Philippe Oméltósága Fara-Dzong tábornagy segédtisztjével, Leonovics Morgens Péter orosz emigránssal tárgyalt, aki pilótai minőségben a tábornagy szolgálatában a biztos haláltól mentette meg ura életét, s így lett tábornokká és személyi segédtisztjévé a vérengzőnek, aki előtt hét tartomány reszketett. Fara-Dzong tábornagy bihor plús támlaszékében ült, melyet a szalon elülső felétől drága aranyhímzésű paraván választott el olyanmód, hogy a tükkör nagy ezüstnégyzetében monsieur Philippe Oméltósága térkép fölé hüllő feiét láthatta, mely belső nyugtalanságtól viczorit: monsieur Philippe kutyamód vigyorog, Leonovics Morgens Péter tábornok pedig olyan tökéletesen beszél franciául, mint-hacsak römitzne. Az ismeretlen nyelv egyes hangjaira füelve, Fara-Dzong tábornagy Morgens tábornoka iránt valami homályos s egyszersmint csodálatos rokonszenvet érzett. Valami meleg szédületfélét, amit a gazda érez a farkcsóvaló kutyája iránt. Ő ezt a senkiházit egy éjszaka úgy rakta vagonba mint egy fudoklót, s kitént, hogy azon az éjszakán leghűségesebb kutyájára talált. Ki vezetné most a francia tárgyalásokat ezekkel az európai tolvajokkal, ki szervezte volna meg a tüzérséget s a légihaderőt, ki refe-

rálna és ki vezetné az ő fölöttébb sokrétű könyveléseit s legfőképp az ő intim elszámolásait a »Honkong and Shanghai Banking Corporation«-mal?

— Mi van a bányával, Morgens?

— Három óra hét perckor két lovaseszred rendet teremtett! Tizenhét fej lóg a villanytelep bejáratánál!

— És mi van Dzu-An-King-gel Morgens?

— Császári Fenség, én a parancsot két óraker alírtam!

— No és?

— Császári Fenség, minden rendben!

— Látni akarom, Morgens.

Leonovics Morgens Péter tábornok mélyen meghajtotta magát a Tábornagy előtt, mélyen derékban, mint a csukódó borotva s kiment a kocsiból. Két perc múlva egy még esőtől nyirkos gyékénykosárral tért vissza. A kosár lapos volt és kerek, fonott pokróccal, mint amilyen alatt a datolyát árulják a déli vidékeken. Leonovics Morgens Péter tábornok a kosarat az asztal márványára helyezte s mereven kihuzta magát a Tábornagy előtt, mozdulatlanul és szigorúan. Szünet állt be. A pullmann tetején dobolt az eső, egy szakács az első kocsiban csendesen egy elfelejtett ódon tibeti dalt dudolt.

A támlaszék bitor plüssén terjeszkedve, a tábornagy billentett mutatóujjával annak jeléül, hogy a tábornok nyissa fel a kosarat. Morgens tábornok összezizzentette sarkantyuit, derékából újfent meghajolt, akár a borotva és óvatosan, mintha friss banánt göngyölné ki burkából, leemelte a lapos fedelet. Eperfelevelés fűrészporban véresen s immár szederjesen otthevert Dzu-An-King tábornok feje. A halott tábornok orrlíkat drót ütötte át, bal szeme szürkén bámult, színtelenül mint a döglött hal szeme. Fara-Dzong tábornagy az asztalhoz mozdult, a kosár fölé hajolt s megfogva az orrlíkon átdöfött drótot, fölemelte Dzu-An-King tábornok fejét így tartotta kezében. A torkán a vérsavótlól és fűrészportól az alvadtvér zsiros és fekete cafata tapadt, mely a sósár leveleitől Dzu-An-King fejéig nyulott, mint a kiköpött rágógumi. Mindez meglehetősen hosszan tartott. A tábornagy szemlélte Dzu-An-King véres fejét, a tábornok bomló szemét és elszederesedett ajkait s aztán lassan és óvatosan visszacsuszította Dzu-An-Kinget a fűrészporba

és elégedetten ejtette ki azt az egyetlen angol két szót, amit tudott: All right!

— All right, Morgens! Dzu-An-King huszonötezer dollárt tüzött ki fejemre! Függeszse ki a főtéren egy telefonpóznára! Hirdetményeket nyomattasson, hogy Dzu-An King nem létezik többé! All right!

Eső. Gyári palánkok. Alkonvat. Az angol petróleumvállalat égő tartályai lobogása. Csatakos foutesca, tépetten lógó reklámokkal. Egy lovasdandár hordozza körül a városban a tábornok és zendülő Dzu-An-King fejét s e drága trófeát kiszögezik a főtéren dobok pergése és lovak nyeiritése kíséretében. All right!

Fara Dzong pullmanngarnitúra, alvó és kivilágítatlan állomásokat hagyva maga megett, lassan vánszorgott az éjszakában a hosszú hegyi vonalon. Leonovics Morgens Péter tábornok nem állhatott. Tulságosan nehéznek érezte magát minden konkrét munkára. Egy jelentéssel bajlódott, melyet a tábornagy parancsára a déli vidékek zavaros, erjedő forrongós komplexumának politikai prognózisáról kellett kidolgoznia; az amerikai-sanghai pénzembereknek számtal referátummal vesződött, tulajdonképpen egy aljas kémföldgel. A tábornok gondolatai véresen és fáradtan füstfőögtek. Kínára gondolt, ama Kína után való vágyakozására, melyről még a középiskolában úgy álmodott, mint a tea csomagolásának képeiről: abban a régi iskolakori Kínában lótusz virágozott, bíborzománcban lengtek a hidak, mandarinok hallgatták a csattogó fülemülét s bámulták a cseresznyefa ágain hímálló teliholdat. Selymes lamblócnok az alkonyatban, a lira csöndje, bambuszárbochos és haszuravitorlás dzongok síkfanak a feketefényű vizeken.

— E pagodák és fácánok, e holdvarázs és sok virág hova tűnt mind-mind? A részeg blues a diplomata negyedben, amerikai kéjnökkel, a teám valami követnél citerapengetés, szákszofon és kongói néger fadobok ütemével. Tunguz hiénák és kémek a tábornagy fehér, hattyutollal és lófarokkal aranybafuttatott udvarán. Édes-ség gyanánt a bűdös tojás, kémek, akiknek a beleibe izzó vassal patkányt kergettet a vérengző.

Egy déli kikötőben egy ostoba utcai tüntetés alkalmával mikor Morgens kivonult ezredével s tüzet nyitott a tömegre, egy ember a csöcselékéből levágta az ujját s a levágott vérző mutatójújjal, mint egy írnnal, egy deszkára a korszerű politikai jelszót pingálta. Leonovics Morgens Péter referátuma fölött gubbasztott. Azt az unalmas statisztikai adathalmazt rendezte, mely az északi tartományok agrár-földügyi viszonyait kellett megvilágítsák s valamint azt, hogy a központ lakosságilag és iparilag túlszűfolt, s hogy délen a művelt emberek soraiban Washington köztársasági tételű, színdíkművészek burjánzanak, — mikor hirtelen úgy érezte, hogy az ujjai közt szorongatott tollszár a tömegből való ismeretlen idegen lenyisszantott mutatójúja. Ősztőlenszerű mozdulattal dobta el ezt a véres ujjat s csak az üveghez csapódó tollszár zaja ébredt a valósággra. A vonat lassan kuszott, óvatosan, tízenyolckilométeres órai sebességgel, az üvegben át látni a szikrák tüzes paraboláit, amint a mozdony kéményéből lomhán és súlyosan zuhannak alá. Az arannyal hímzett paraván mögött hortyogott Fara-Dzong tábornagy császári fenség, Morgens felkelt, mániákus szükségét érezte annak, hogy keztemosson. Sokáig most a kezét a mosdónál, tömény lizololdattal öblítette le a Dzu-An-King fejére gondolt, történetesen arra, hogy a drót, mely az orrlékába volt húzva, tulajdonképpen rozsdás volt.

— Komikus! Dzu-An-Kinget meg már semmiféle fertőzés veszélye nem fenyegeti!

Visszaült az asztalhoz, az oszlopokba másolni kezdte a számgjegyeket, majd fogta a Daily Worker utolsó számát s Sorel »Action Directe«-jéről, a fegyverekről, Moszkváról, Komfutseről, Buddháról és Krisztusról szóló cikkekből valami kód gomolygott felé. Eldobta az újságot. Átsétált párszor a kocsin. Érezte, hogy duzzad benne a nyugtalanság. Levonta az ablakot. Kint havaseső esett s kormos volt minden. Becsukta az ablakot, föltette a rádió fülkagylóit s kinyitotta a készüléket.

Rádió Sanghai! Hotel Esplanade: Mayerbeer Hugonotta indulója. Honkongban

a Hotel Continéntál: La Rose Blue, blues. Bangkok! Hotel Carlton: Valencia. Óriás fekete tér és sivár úr. Valami óceánjáró jelez. Egy szibériai cross állomás számjegyes Morzekat ketyeg a háttérben pedig mindig ugyanaz: Bangkok! Hotel Carlton: Valencia.

Leonovics Morgens Péter, aki már kerek tízenöt éve él a mérszárlásban és gyilkokban, a hulla szagában, a puszkapor és a vér büszében, a tiszta kék terek felé sóvárgott. A csillagos óceáni éjszakák után, fényárban úszó luxushajó után, hol frakkos urak táncolnak finoman s hol minden a maga helyén van: a szavak, az ingmellet s a mozdulatok. Ó, ha most a kaliforniai meleg holdsütésben tűnődhetne, hol narancsfák nyílnak és fényes, lakkos cadillakkok surrannak tova a pálmák és kaktuszok sétányain. Ott tul meg hortyog az a véres bivaly, Fara-Dzong Császári Fenség. Hétésfél kilós tömör arany Buddha-szobor ragyog a láng visszfényében (ugyanazon az asztalon, ahol ma Dzu-An King feje állott). Szikrák zuhognak, a vonat lassukat nyög a kanyarokban, hallani, hogy sir a gőz s Bangkokban meg a Hotel Carlton a Valenciát játssza.

Ó ma Dzu-An-King fejét tartotta, holnap meg valami Dzu-An-King tartja majd kezében Fara-Dzong fejét, majd ismét Fara-Dzong Dzu-An-Kinget és folyton folyvást fel a fejet, fel a fejet, szakadatlanul és végasztalanul. És mindig így lógna az esők, sírnak a mozdonyok, zizegnek a messzi morze-jelek a rádióban, mint moszkító a trópusi északában: Zizi-zí!

S a hullaszagban, bűdös tojások, háj és füst szagában s mindenben ahol kínai betűket rónaék a levágott mutatójújjakkal, ő a fényes szállók, dollárok, csillagos tengeri éjszakák és a zene után sóvárog szakadatlan. Elnyulva így a támlaszéken, a plüsslámlán át lelógó fejjel, fülén a hallgatókagylókkal, Leonovics Morgens Péter tábornok fölvette azasztalról, megnyaltintotta fényes csövéit, mint gyermek a rágógumit s a szájába süttötte pisztolyát.

Dudás Kálmán ford.

Gyenge fehér bőre volt a királynénak és hosszú, sarkáig érő fekete haja. Keze, lába apró és menése olyan, mintha csak tánc ütémére járna.

Főnt ült a várhegy legmagasabb pontján és a távolba nézett. El a messzire kanyargó utra, amelynek keskeny szalagsíkja megbújt az erdő sötétjében, az erdőn túl pedig messzire villogó fehérséggel futott a hegy alá. Előtte kanyargott a Duna, apró kárászhalak villogtatták fényes hasukat, fecskék civékeltek a válla felé, a rét ezer virágot hontott, a távoli hegyormok a legszebb kék ruhát öltötték magukra, de a királyné nem látta, nem nézte őket. Ő csak az utat látta, az ut keskeny csikját, amely olyan mozdulatlan volt, mint szélcsend idején a viztükör. Ha ember járt volna a messzire kanyargó uton, hacsak egyetlen ember lába verte volna fel az ut porát, a királyné látta volna. Ha gyors lovas ügetett volna ki az erdőből, a királyné felfigyelt volna rá. S ha sok lovas közeledett volna az uton, a királyné felugrott volna, összecsapta volna örömében kezét és megindult volna feléjük az uton. Apró fehér lábán, amelyen parányi volt a biborszandál, apró fehér lábán, amely olyan ütemesen futott, mintha csak tánc zenéjére lépne. De az ut nem hozta a lovasokat és a királyné ült tovább a várhegy legmagasabb pontján. Ült három napja már, kora hajnaltól késő napnyugtáig.

És akkor egyszerre életet kapott az ut. Egy lovas vágtatott ki az erdőből. A királyné felállt, úgy nézte.

Szénfekete paripán vágtatott a lovas, gyors rohanással, mint akét üznek vagy mint aki gyors hírt visz a várakozónak. A királyné mellére szorította kezét és előbbre hajolt. Aja megremegett és szemébe könnyek szöktek. Félt.

És az erdő új mozgást dobott az utra. Fáradt járasú lovak poroszkáltak a vár felé. Nem rendben egymás mellett haladva, de elszórtan, el-eltávolodva meg megint közeledve egymáshoz. S az erdő csak úgy öntötte magából a lézengve poroszkáló lovasokat, itt-ott egy-egy gyorslábú meg vánszorogva haladó gyalogosal tarkítva soraikat.

A királyné összekulcsolta két apró ke-

zét. Már nem félt. Megindult az uton.

Biborvörös szandálja apró nyomokat vésett az ut porába, alig látható léptek nyomát, mert bár szíve sulyos volt, mintha ölönnehézségű lomkőből faragták volna, lába alig érintette a földet. És ment, ment az uton a lassan közeledő katonák felé.

Először a szénfekete lova futárral találkozott.

— A király? — kérdezte.

A futár leugrott lováról.

— A király? — kérdezte a királyné és a türelmetlenségtől csak úgy égett a szava.

— Nem tudom, királyné. Délben még láttam. A csatát elvesztettük, de a király élt.

A királyné továbbhaladt az uton. A szembeporoszkáló lovasokat is elérte.

— A király? — kérdezte tőlük.

— Nem tudjuk, királyné. A csatát elvesztettük, de a király él. — mondták.

A királyné továbbment az uton.

És ahogy ment, mind messzebbre és messzebbre, újra felhangzott a kéréls és a válasz.

— A király?

— A csatát elvesztettük, de a király él.

Mire elérte az erdő sűrűjét, a nap lassan nyugovóra tért. Már széles és hosszú árnyékok feküdtek az utra és az összehajló lombkoronák már nem sötét botivként borultak az ösvényre, az ösvényre, amelynek végén fehér fény hívogat, hanem mint sátorfal, mint áthatolhatatlan sötétségű barlang fala, amelyből nincs kiút, amely csak a sötétség birodalmába vezet. De a királyné nem félt. Apró lába ütemesen verte az ut porát, s ment, ment gyors léptekkel előbbre, mindig előbbre.

Az erdő pázsitia fekhelyül kínálkozott, a csörgedező patak partja moháiggyal kínálta, de ő csak megrázta fejét és haladt tovább az uton.

— A király? —

— Él, de a csatát elvesztettük.

És ment, amikor csak csillagok világitottak az égen, és ment, amikor már pirkadott. A nap már az ég közepén tolt a tüzes korongját, amikor elért a csataterre.

Lovak és emberek megmerevedett tes-

te, elszórt fegyverek heverték a mező fehérré, kék és piros virágai között. A csend ráfeküdt a mozdulatlan testekre, csak itt-ott szállt még néhány sóhaj a vértszomjazó mező fölött, csak itt-ott vonszolta még néhány csonkatestű sebesült elyengült testét. A királyné füle azonban nem hallotta meg a segélykérő hangokat, szemé sem vette észre a nehézkesen vonszolt testeket, az irtalmas, segítő aszsonyokéz után sikoltozó sebeket.

— A király?

— Mi meghalunk, királyné, de a király él. Istennek hála, a király él.

— Hol van? — kérdezte a királyné.

— Arra ment, királyné. Mindenkor meg láthatod. Fehér lovon volt a király. Fehér lovon, aranyos nyereggel.

— Arra? De hiszen ott magas hegy állja a messze siető ösvény útját. Arra? De hiszen az nem haza, hanem az otthontól elvezet.

— Mégis arra ment, királyné.

A királyné lehajtotta fejét és ment tovább az uton. Ment a hegy felé.

Mentében már nem találkozott porosz-káló lovasokkal, íradtan támolygó gyalogosokkal, már nem látott a vérrrel átitatott fűvön heverő katonákat és nehézkesen vánszorogó sebesülteket. Már csak zöld és barna gyíkok sítikéreztek a homokban, már csak szitakötő szárnny szitakötők, tarka pillangók keresztek az útját.

A királyné megkérdezte a barna, zöld gyíkokat, a íatszú szitakötőket, a tarka lepkéket.

— Gyíkokcska, kedves, a király erre járt-e? Tarkaszárnyu pille, te annyi helyen kergetőztél, a királyt vajjon lát-tad-e? Szépruhájú szitakötő, mondd, merre a király?

— És a gyíkok, lepkék, szitakötők hiven felelték:

— Menj csak tovább, királyné. Erre járt a király. Egyenesen a hegynek tartott.

— Fehér lovon volt? Jól láttad valóban?

— Jól láttam. Fehér lovon ment, aranyos volt lován a nyereg.

— És a királyné ment a hegy felé, amerre a gyíkok, pillék, szitakötők küldték. Utatlan uton, egyenesen a hegy felé. És mentében rátalált a fehér ló nyomára.

Kis varangyosbéka hűsült a patkónyom véste mélyedésben.

— Béka, kicsi varangyosbéka, fehér ló véste ide a nyomot? A király fehér lova?

— A király fehér lova, királyné.

— És a királyné ment a fehér ló nyomán, fel a magas hegyre, fel egészen a hegy tetejére. De ott hirtelen megszűnt a patkónyom mutatta ut. A hegytető még kopár volt, virágtalan, és egyetlen állat nem tányazott a közelben.

Akkor a királyné megkérdezte a hegyet:

— Hegy, kedves hegy, mondd meg nékem, hol van az uram, hol van a király?

A hegy azonban hallgatott.

Tudta, hogy a király a vesztett csata után ide jött a magas tetőre. Tudta, hogy egész éjjel itt járatta fehér lovát, maga meg gondbamerült fejjel bámult a mélységbe. És tudta, hogy amikor biborfény-nyel hasadt a hajnal, a király bucsut mondott a világnak, a kőmúltoe élő, pompázó életnek és fehér lován levetette magát a mélybe. Örvénylett a víz és a megsebesült ló és az összetört testű király fölött összezapott a Duna habja. Ezt tudta a hegy és ezért nem felelt a királyné kérdésére.

De a királyné ujra kérdezett. Összekulcsolta apró kezét és úgy kérdezte a hegyet:

— Hegy, kedves hegy, szólj már, hová lett az uram, a király?

A hegy azonban nem felelt.

A királyné felemelte apró, pirosszandálos lábát. Megrugta a hegyet.

— Szólj már, hegy, szólj már! Szólj már, hegy, szólj már!

A szél felkapta hangját és messzire vitte. A Duna vize felfodrozódott tőle, a szomszédos hegyek visszaverték, megsokszorosították a kérést:

— Szólj már, hegy! Szólj már, hegy!

De a hegy nem felelt.

Három nap, három éjjel szólította a királyné a hegyet. A harmadik nap éjjelén már csak úgy suttogott a hangja:

— Hegy, kedves hegy, szólj már, hegy!

De a hegy hallgatott és a kopár virágtalan tető csendjét nem verte fel több kérés. A királyné, a gyenge sirtörő, szénfekete haju királyné nem sirt többé. Tánccos, könnyű lába nem kanyargott vissza a vár felé vezető útra. A magas

várhegy, ahonnan reggeltől késő délutá-
nig vágyódó szemmel messzenézett, nem
látta többé vizont.

*

A hegy felé vezető út mellett azonban
továbbra is itt virítanak a fehér, kék és
égőpiros virágok. A tankaszárnyu lepke-
táncos szitakötő csak ott kergetőzik a
magasranőtt fűszálak között, a barna,
zöld gyíkok ott sütkéreznek az aranyos
napfényben és a rücsköstestű varangyok
csak olyan lustán pihognak a mélyedések
hűvösségében, mint amikor még a király-
né apró lába verte fel az út porát. És a
virágok, lepkék, gyors szárnyu szitakötők,
fürgé gyíkok, lusta varangyok meg a ke-
reszt, amely ott emelkedik égnek a Szőlj
már-hegy tetején osillagfényes éjjelen.
forráságitkaszottta dél csendjében, har-
matos hajnalon mesélnek a királynéról, a
gyenge fehérbőrű, szénfeketehajú király-
néról, aki a messze várhegyről jött a
Szőljmár-hegyhez. És amikor mesélnek
róla, a királyról, királynéról, soha sem
felejtik el hozzátenni:

— Régen volt, nagyon régen. Akkor,
amikor a királyok még meghaltak a vesz-
tett csaták után, s amikor a királynék
még utánahaltak a halálbemenekülő ki-
rálynak. Bizony régen volt.

EMLÉK

Éjszaka... holdvilág...
Az uton egy árnyék
Fekszik, mint hatalmas,
Sötét lepke-szárnyvég.

És én szegény gyermek.
Nem merek, nem merek
Elmenni most arra,
Mert ha odaérek,

Az árnyék, az árnyék,
A nagy lepke-szárnya:
Szörnyeteggé válik,
Felugrik és felial.

Igy csak állok, állok
Remegve és várok —
Valakit, hogy engem,
Haza elvezessen.

ÖREGAPÁM KURJANTÁSA

Se barma, se barázdádja,
se bora, se vacska.
Mint lavégre a kutydja,
nézett az urakra.

Másnak élt, botjának vénült
s ha kidraut olykor,
bánata haldoklók tüstjét
bodrozta a borból:

dönts, testvér, dönts szaporábban!
A bor hadd misézzen,
megbolondul a józanság
ezen a vidéken.

Ugyis olyan ez a táj itt,
mint megőrült csárda —
fejünk fölött csattogtatva
a csárdást ki járja?

Minek mondiam? tudod, paitás,
se szeri, se száma.
De' mit ér? ha farkós helyett
csak a nyelvünk ádjá.

Ami magyar volt e tájon,
elköttyavetéltek:
most a halál veri itt a
méltóságos térdét.

Tedd a panaszt, meg a zokszót,
tedd csak szépen félre:
jobb törvényt talált jájára
bölcsék zsandár kénye.

Kenyerünk a bánomisén,
italunk a balság.
Tetünk alá eresztettek
a gyertyákat tartják.

A kötelet sose bíztuk,
most se bízzuk másta:
cécónk, hantolásunk híres:
bámész jöitment lássa!

Ki issza meg a borunkat,
ki kocsizza buzánk?
az utolsó nótánk is csak
más portáján huzzák.

Olyan mindégy, hogy ki kurjant
fölöttünk: sváb, rác-e —
mert siratni, nem sirat meg
az Isten se, más se!

(Hegyes, 1943. őszén).

Bánvölgyi András

Dudás Kálmán

Tibor a sárkánnyal

Irta: Kisbéry János

Itt fut a sárkányával.

Arca, szeme parázzsik a nagy átélés forróságától. Sárkánya van. Valamije, amiben meg lehet kapaszkodni, ami az övé elidegeníthetetlenül s őt igazolja. Ezen a napon nagy lépést tett az életben a teljesülés útján. Alkotott valamit. Megesimálta a sárkányát. Egész napon át dolgozott rajta, élen-szomjan, süketen és vakon, lázasan és lobogva. az alkotó mámor szent önkívületében, pillanatonként megdicsőülve és elkárhozva, kéjtől és gyönyörtől vacogó fogakkal, hideglelősen horzongva és remegve. Heleket őta tervezte képzeletében, vele fekiódt, vele ébredt. Míg végül ma kora reggel eltűnt szülei szeme elől és meghúzta magát a padláson, ahova már előzőleg mindent előkészített, nőmi enyhe büntudat szorongásával, mint aki a ti losban jár, nagy és rendkívüli dolgot cselekszik. Itt csinálta, vajudta létre a nagy Művet. álmai színes Sárkánymadarát, amelyen szárnyalni kívánó lelke a magasba vágott. Itt a padlás csendes zugában, az ihlet, az elvonatkozás mélységeibe merülve szabadlatta, formálta, költözte, ragasztotta, miközben nem volt tudomása a világról, az időről, önmagáról, éhségről, szomszúságról. Késő délután került le a padlásról nyakig pereszen, a gyengeségtől, a láztól megviselten és támolyogva, mint aki bort ivott, kezében lohogtatva élete nagy művét és dicső alkotását, a Sárkányt.

Most itt fut vele a kocsin, a bokáig óró porban, mely a nap hevétől átforrósodva süti meztelen talpát. Fut vele föl-alá az utca hosszában fáradhatatlanul és nem tud betelni gyönyörével. A sárkány zizegve, hosszú farkát lobogtatva, jobbra-balra imbolyogva száll utána a levegőben. Vasárnap délután van. Egyetlen pajtás sem mulatkozik a láthatáron, azok már kora délután, mi-alatt ő még mindig a sárkányt csinálta, megszervezkedtek és ellóstatlak valamerre, talán jobb is. Jobb, hogy nincs itt

egy sem közülük s nem kell megosztotnia velük örömeivel, a sárkánnyal, amelyre, ahogyan őket ismeri, mint az óhes karvalyok esapnának le, holmi kisajátítási és eltulajdonítási igényekkel, lökdölgözve, erőszakoskodva és egymás kezéből kapkodva ki a sárkányt, talán még kárt is tennék benne, elszakítanák. Vagy elvonnék tőle, bosszúból, irigységből összetörnék és diadalmasan öveznék a fölényüket, röhögnének a keservein. Pedig ez a sárkány százezerszer is az övé, lekének egyik darabja, a szíve vére, alkotása.

Magára maradt ezen a vasárnap délutánon, de nem érte semmiféle veszteség, mindenért bőven kárpótolja a sárkány. Azt képzei, hogy ő az egyetlen holdog ember a földön, akinek sikerült megfejtenie a nagy titkot, birtokába jutni annak a valaminek, ami e földj élet célját és értelmét képezheti. Az utca, a csendes, eperlákkal szegélyezett apatini külleleki utca kietlenül kihalt és vigasztalan képet nyújt ilyenkor, csak itt-ott ül kint a ház előtt, az eperfák árnyékában néhány elkárhozott lélek, szomorú öregek, megrokknva és nehézkesen, fekete fejkendős öregasszonyok, pipázgató férfiak a magukkal hozott ülőkén vagy a ház előtti padon, csendesen beszélgetve és mindig csak beszélgetve, sohasem johanva, futkározva, visítva és tombolva, ő, ezek a szegény furcsa öregek! Ezek a fáradt, alig-alig mozgó, értelmellen lények. Tibor részvételt gondol rájuk, de semmi közösséget nem érez velük, nem érli őket, egy világ választja el tőlük. A felnőtteknek nincs sárkányuk. Nincsenek izgalmaik, örömeik, életeőljaik. Nem futkosnak, nem játszanak, mindenből kikoptak már és úgy maradtak itt, időtlenül és céltalanul, mint kiaszott mumiák, akiket már rég el kellett volna temetni. Ha nem dolgoznak, órákon át elüldögélnek tétlenül és csak a szájukat jártatják csendesen. Miről beszélgetnek örökkösen? Arról, ami

van, az időjárásról, a drágaságról, a világról, az életről, a munkáról, a gondokról, a szegénységről. És beérik annyival, hogy beszélgetnek róla, ide szegényedtek. Az egész életük kimerül ezekben a házelőtti beszélgetésekben. Különös, az ő szülei is ilyenek. Ilyen fáradtak, csendesek, igénytelenek, értelmetlenek. Viselkedésük, magatartásuk furesa, értelmetlen. Elárhozott lelkek, az élet szerencsétlen számkiyetettjei. Nem azt esinálják, ami jó- és kívánatos. Különös elveik és erkölcesik vannak. Állandóan büntetik, mintha vezekelnének, minden örömet, jóérzést, mulatságot megvonnak, szigorúan eltiltanak maguktól. Ridegek és szenvedhetetlenek. Ridegek önmagukhoz és mindenkihez. Koplalnak, sanyargatják magukat, kuporgatják a pénzt, a javukat, nem mernek vagy nem tudnak élni. Olyan gazdagok és mégis úgy élnek, mintha semmijük sem volna, mindent elzárnak, eldugnak, tartogatják, nem merik elfogyasztani. A magaféle gyerek, ha valaméhez hozzá kíván jutni, kénytelen kijátszani őket és a hátuk mögött, titokban cselekedni. Kénytelen lopni, megdézsmálni a cukrot, a befőttet, a lekvárcsöcsögeket amelyekből csak nagyritkán, kérésre-könyörgésre kenik meg a kenyerét, akkor is oly vékonyan, hogy éppenesak. A pénz különösen buzgón dugdossák előle, hozzáférhetetlen, felledezhetetlen rejtkehelyeken tartják és világeért sem jutna eszükbe egyszer-más-kor, hogy neki is adjanak belőle, tiz fil-lért legalább. És mindig dolgoznak, nyakig vannak a munkában és tőle is megkövetelik, hogy kivegy a részét belőle, segítsen nekik, üldözik, sanyargatják. Ha játszani akar, rendszerint kénytelen elszökni hazulról, megköckáztatva egy kiadós verést, annyi baj legyen.

Tibor a sarkányozásnak él és ez a szenvedélye betölti az egész életét. Jól esinálja-e, a helyes úton jár-e, nem tudja. Tibor nem gondolkodik az élet mű-értjei fölött, mert úgy érzi, hogy ezeken nincs mit gondolkodni. Nem gondolkodik akkor sem, amikor az ellenkezőjét

esinálja és megmakacsolja magát, tiltakozik valami ellen. Vannak dolgok, amelyekhez kifejezetten kedve van, de vannak olyanok is, amelyeket utál s amelyekkel semmiféle kényszer nyomása alatt sem hajlandó megbarátkozni. Minden kényszer és megkötöttség általában halatlannul terhére van, felingerli, türelmetlenné és boldogtalanná teszi. Utálja, gyűlöli a kötelességeit, amelyek elvonják kedvteléseitől és mőfelett szenved, sír, tombol, kesereg, átkozódik, amikor arra kényszerítik, hogy azoknak mégis eleget tegyen. Ilyenkor nem érti a szüleit, a világot, az emberiséget és csak egyet gondolhat: azt, hogy az emberek, beleértve a szüleit is, átkozottul elviselhetetlenek és rosszindulatúak, akik kedvüket lelik abban, hogy őt gyötörjék, a jótékil eltiltsák, mozgási szabadságában minden elképzelhető módon korlátozzák. Mintha hatalmas kölöncöket akasztanának a nyakába, amelyekkel úgy érzi magát szabadon futkosó és boldogan víháncoló esikótársai mellett, mint valami megbilenselt, magatehetetlen rab. Mint valami szomorú rabgőlya, amelynek levágták a szárnyait s nem röptülhet a többivel. Nem érti a szüleit, akik maguk sohasem játszanak s így tökéletesen mindegy lenne nekik, hogy valamit maguk végeznek-e el vagy vele esináltatják meg. A szülei végtére mit sem veszítenek, mulasztanak, azzal, ha dolgoznak, mert hiszen egyébre sem képesek vagy hajlandók. Miért nem végeznek el hát minden munkát és hagyják őt játszani, élni? Miért ragaszkodnak ahhoz, hogy osztozzék a sorsukban, kivegy a részét abból a céltalan és értelmetlen életből, amelyben semmi öröme sincs? Miért követelik meg tőle szigorúan, hogy dolgozzék, elsöpörje az udvarát, az utcát, otthon tartózkodjék, kéznél legyen arra az esetre, ha szükség lenne rá? Arra az esetre, ha vizet kell búzni, fát kell bevinni a félszorból, a boltba küldik vagy felbred a gyerek és ringatni, dajkálni kell? Miért kényszerítik arra, hogy lemondjon az élet örömeiről, erőszakot tegyen a vágyain, az

akarátán, a meggyőződésén, feladja önrendelkezési jogát, mozgási és cselekvési szabadságát, alárendelje magát a többségnek és jobb belátása ellenére azt tegye, amit parancsolnak neki? Miért tiltják el a játéktól, holott nekik, akik amúgy is, önszántukból is rabszolgáéletet élnek s ennél többre nem képesek, tökéletesen mindegy lehetne, hogy többet dolgoznak-e vagy kevesebbet, hiszen semmit sem mulasztanak vele?

Igy gondolja ezt Tibor és meg van győződve arról, hogy tökéletesen igaza van. Látván látja, hogy a szülei örömtelen, céltalan és értelmetlen rabszolgáéletet élnek, a maga módján szánakozik is rajtuk de nem látja be hogy miért kellene neki is osztozni a sorsukban. Neki, aki szabadnak született s nemesak akar, de tud is élni? Miért éljen ő is rabszolgáéletet, holott ezzel úgysem válthatja meg őket és legfeljebb annyiban állhat rendelkezésükre, hogy merő részvéből, gyermeki szolidaritásból ő is elkárhozik. De hát segítve van ezzel rajtuk?

Amióta Tibor a sárkányozásra adta magát, rabságát méginkább elviselhetetlennek érzi, mint eddig. A legkisebb korlátozás, parancs, kényszer, mely elvonja kedvtelésétől, módfelelt kihozza a sodrából, elkeseríti, amiért rendszerint kap egy-két kiadós pofont és egy csomó szidalmat, amelynek szövegét betéve tudja és halálosan útja már, hogy utána elcsüggedjen, megtört lélekkel, reményét és önbizalmát vesztve keseregen órákon keresztül, miközben ökleivel szétmaszatozza könnyeit az arcán. Egyre mélyebb és áthidalhatatlanabb szakadék választja el a szüleitől. Képtelen gyűlölködés nélkül rájuk gondolni, utálatosaknak és szenvedhetetleneknek találja őket, gondolatban percenkint kiölti rájuk a nyelvét, tiszteletlen jelzőkkel ékesíti fel őket, lázong ellenük, gúnyolódik rajtuk.

Boldogtalan.

Néhány sárkánya tönkrement már; elakadt az útszéli fákban, sürgönydrótokban vagy elszakadt a zsinórja és elsodorta a szél, ki tudja, hova, soha többé nem találta meg. Ennélfogva sok sár-

kányt fogyasztott s a sárkányépítés minden idejét, energiáját igénybevette. Ha egy-egy negyedórára eltűnik a szülei szemei elől, azok nyomban élnek a gyanúperrel, hogy már ismét sárkányt csinál és nem restek utána menni a padlásra, hogy sűrű szidalmak és átkozódások közepezte a fülénél fogva hozzák le, majd adnak nekik. Mert újabban már tilos sárkányt csinálni. Ugy üldözik sárkányozó szenvedélyét, mint valami halálos bűnt s ha rájtakapják, szigorúan és egyre könyörtelenebbül megbüntetik érte. Szülei így találják helyénvalónak, mert már határozottan aggasztja őket ez a dolog, látván-látják, hogy a szenvedély örülete mint keríti egyre inkább a hatalmába s indíttatva érzik magukat arra, hogy megzabolázzák, rendre, engedelmességre szoktassák. Ez a szigor méginkább elkeseríti, dacossá, engedetlené teszi. Gyűlöl mindent és mindenkit, életének nincs célja, értelme többé, számkivetett módjára éli életét, napjai kilátástalanul és örömtelenül telnek, elkárhozott, végérvényesen és menthetetlenül.

Telik-múlik az idő. Tibor egyik napról a másikra megváltozik, alig ismerni rá. Jó, szófogadó, készséges, engedelmes. Merő szorgalom, igyekezet. Szemmeláthatólag igyekszik a szülei kedvében járni, a jóindulatukat és megelégedésüket kiérdemelni. Állandóan velük van, minden alkalmat megragad arra, hogy kapcsolatot teremtsen velük. Nem nyugszik bele, hogy végkép kegyvesztett legyen s életét ebben a keserves számkivetettségben, a szigorinak, fegyelmezésnek és elenséges indulatnak ebben az elviselhetetlen légkörében élje le. Hiszen nem volt ez mindig így s ha olykor megrótták, megpofozták is, a következő órában már sikerült elfeledtetnie magával is, szüleivel is a dolgot és ismét visszalopnia magát szülői kegyeibe, szeretetükbe, jóindulatukba. Az utóbbi időben azonban a viszony közte és a szülei között határozottan elfajult, már nem is emlékszik rá, hogy mikor kapott egy jó szót tőlük. Csalódtak benne, kiábrándul-

fa belőle, idegennek érzik maguktól és ennek megfelelően bánnak is vele. Üldözik, mostohájukként bánnak vele, kiesett a kegyeikből. Ezt nem tudja elviselni. Kárát is vallja tagadhatatlanul és bizonyos számítás vezetni abban, hogy igyekszik visszalopni magát a szülei kegyeibe. Tibor kezd alkalmazkodni, a természetén, az indulatain uralkodni. Kezd gondolkodni. Rájön, hogy neki nincs hatalma a szülei fölött, védtelenül, kegyelemre ki van szolgáltatva az akaratuknak s így nincs célja. értelme annak, hogy újathúzzon velük. Az egyetlen, amibe még reménykedhetik, a szeretetük. Akit szeretnek, annak nyert ügye van, mert a szeretet a legnagyobb áldozatra és önmegtadadásra is képes. Az ő feladata tehát az, hogy megszerettesse magát a szüleivel, olyan valakinek mutatkozzék, akit nem-szeretni, büntetni, kiközösíteni közönséges lelketlenség, embertelenség. Ennélfogva Tibor a legszeretnivalóbb lény az egész világon. Mintha nem is fiú lenne, dacos, akaratos kölyökember, hanem leány. Állandóan dörgölődzik, hízeleg, hódít. Dédelgeti az anyját, az apja térdén lovagol és a bajuszával játszik mint kicsi korában. Minden igyekezete az, hogy elfeledtesse szüleivel a történeteket, eloszlassa a bizalmatlanságukat, megnyerje őket magának. A szüleinek él, minduntalan kedveskedik nekik valamivel, érezteti velük, hogy gyermekük van, aki szeretetre vágyik. Örömmel tapasztalja, hogy egészen más hangon közlekednek vele. Ha megkérik valamire, édes fiannak. Tibikémnek szólítják. Hangjuk sohasem ingerült mostanában s ha két karjával hízelkedve átfogja a nyakukat s magához szorítja őket, szemmeláthatólag érzékenyülnek és nagyokat, súlyosakat hallgatnak.

A jóviszony már teljesen helyreállt közöttük. Tibor egész nap otthon van, az utcára sem megy ki, férfiasan legyőz minden kísértést magában, mely bűnre csábítaná. Dajkálja a gyereket, a kisöccsével játszik, igyekszik hasznosítani magát és ez most csodálatosképpen cseppet sem esik nehezeére.

Vasárnap délután van. Már végeztek az ebéddel, amelyet a nyitott folyosón költöttek el, de ott maradtak az asztal körül, az enyhe őszi verőfényben. Tibor apja váratlanul és anyja legnagyobb megütközésére szivart húz elő zsebéből és rágyújt, amiért az anyja szót is emel, mert Tibor apja tüdőbeteg, nem lenne szabad dohányoznia de most kissé jobban érzi magát és mint mondja, megkívánta. Különben is vasárnap van, amikor az egész városnak sör- és szivarszaga van. Tibor anyja szemmeláthatólag súlyos neheztelést fojt el magában, csak a fejét ingatja rosszalólag és a szeme fejez ki átható szemrehányást. Tibor apja, aki gyengeakarátú, vékonydongájú emberke és e pillanatban nyilvánvalóan rossz a lelkiismerete, nehezen állja ezt a tekintetet és igyekszik az anyjukomat megnyugtatni.

— Örülj, hogy bírok! — mondja, de szavain valahogy megérzik, hogy előre betanult szerepet mond fel, eléggé rosszul. Tibor anyja nem is hajlandó belátni, hogy az ura állapotának örvendetes javulását miért kellene éppen olyasmivel megünnepelni, ami káros. De nem akar ünneprontó lenni és napirendre tér az ügy fölött. Tibor apja csendesen pöfékeli az ünnepi bőrszivart, valami jóízű férfi-illatot árasztva maga körül. Az asztalon legyek döngicsélnek, az égen fehér bárányszőnyegek úszkálnak. Azonkívül még valami, ni csak! Ezt Tibor fedezte fel, amint szórakozottan elbámultkodott az égi panorámán: egy halvány rózsaszínű foltot az égboltozaton, valószínűtlen magasságban.

— Egy sárkány! — kiált fel határtalan izgalommal. — Ott ni! — mutatja önfeledt lelkesedéssel és már-már az asztal tetején táncol, mint valami holdkörös. — Nem látják?

— Csakugyan, egy sárkány, — állapítják meg apa is, anya is kegyesen és ernyőt formálva tenyerükkel a szemük elé, úgy nézik, megjegyzéseket tesznek rá, találgatják, milyen magasan lehet, érdekli, leköti őket. Tibor tomboló izgalommal lelkesedik, érzi, hogy ez a pil-

lanat, ez a szülői ellágyulás és önmegfeledkezés nem-mindennapi és minden idegszálával belekapaszkodik. Nem tud ellentálni a kísértésnek, odacsúszik az apjához, aki még mindig a sárkányt nézi, átfonja két karjával a nyakát és alig hallhatóan, szemérmes felszegen mosolyogva, kérő-rimánkodó tekintettel sutlógja, esdeklí:

— Apa...

Nem tudja tovább folytatni, mert esuklik egyet, le kell nyelnie szorongását, rettenetes aggodalmát, kishitűségét, mely e pillanatban hatalmába keríti és a sírhatnék is úgy, de úgy fojtogatja a torkát.

— No mi az? — kérdi az apja felriadva.

— Én is szeretnék egyet... — gyónja szemérmes rajongással. — Egy olyat, mint az ott! — teszi hozzá lelkesen, mintegy indokolásul, bár nem bánná, ha akármilyen lenne is.

— Ugyan, — mondja apa kelletlenül és elkedvetlenül fejt le a karjait magáról.

Tibor ott áll szárnyaszegetten, elködösödő tekintettel és az anyjára néz. Hozzól fellebbez esdeklő tekintettel, mielőtt a föld megnyílnék alatta és elnyelne mindenestől, támaszt, védelmet, pártfogót keresve végtelen nyomorúságában és elhagyatottságában. A sírhatnék kegyetlenül emészti, arcizmai göresösen vonaglanak. Ezt a tekintetet az anyja nem kerülheti el és anyai szívével tudomást kell vennie arról a vergődésről, mely szíve magzatában véghemegy. És valóban ő az, aki megkönyörül rajta és hangjában sok engeszteléssel, anyai tekintélyének és befolyásának egész súlyával azt mondja:

— No hadd csináljon egyet...

Apa máris közönyösen vállatvon, így adva meg hozzájárulását. A következő pillanatban Tibor ugrik, először az anyja nyakába, majd onnét az apjába, túláradó boldogsága egész hevével öleli, esékolja őket. Visít, táncol, izgatottan fel-alá futkos örömeiben. Rohan, hozza az anyagot, szerszámot és nyomban hoz-

záfog a munkához, ezúttal nem a padláson, hanem ott a folyosón, büntudat és lelkifurdalás nélkül, hiszen kifejezetten engedélyt kapott rá. Az alkalommal ölte nyomban elhatározza, hogy egyben megvalósítja élete nagy, dédelgetett álmát: az ovális-alakú sárkányt. Boldogan izgatottan dolgozik, de a nagy öröm, a váratlan boldogság tehetetlenné teszi, nem megy semmire vele. Allandóan azt magyarázza, hogy ezt így kell, azt úgy, de habozik az ollóval belevágni a papírosba, fél, hogy elrontja. Hajtogatja, illesztgeti, végül is odafordul az apjához:

— Apa, te nem tudsz sárkányt csinálni?

— Ugyan, segíts neki! — kap az anya nyomban a szón, aki ma csupa megértés és jóindulat.

És, lám, csoda történik. Apa az anyja egyetlen szavára erre is hajlandó. És apa, aki olyan komoly és szigorú s aki sárkányozó szenvedélyét eddig oly következetes kerülhetetlenséggel üldözte, mint valami megbocsájthatatlan bünt, most maga is sárkányt csinál. Sőt, anyja is odaáll közéjük az érdeklődésével és olykor hozzászól, tanácsokat ad. Gyermekekké válnak valamennyien, meghitt játszótársakká és kiderül, — amit Tibor sohasem tudott elképzelni — hogy az ő bajuszos, kopaszodó apja is gyermek volt valamikor, aki sárkányt is tud csinálni.

Azt, hogy a felnőttek gyermekekből lesznek, Tibor eddig csak nagyon homályosan és bizonytalanul gyanította. Gyakran felligyelt ugyan arra, hogy apja hozzá hasonló bajuszos bácsikkal találkozva „szervusszal” üdvözli őket és tegezik egymást. Ebből olyasmi látszott következni, hogy ezek a bajuszos apák valahogy ugyanúgy viszonylanak egymáshoz, mint a gyerekek a maguk társaságában: az egyenrangúság alapján. Nem tisztelik egymásban a felnőtteket, azt a tekintélyt és méltóságot, mely Tibort velük szemben oly elfogódottá és látortalaná tette és ebből arra következtetett, hogy talán csak ő, a gyermek

lát bennük felsőbbes lényeket, míg ők egymásban annál kevésbé.

Különös, furcsa, izgató felfedezés ez, Tibor nem győz ámulni és épülni rajta. Az apja történeteket ad elő arról, hogy amikor ő gyerek volt, — igen, így mondja — miféle sárkányokat csináltak és azokkal milyen kalandjaik voltak. Mint aki megfélemedezett magáról és önkénytelenül is elárulta élete nagy titkát, Tibor csak tátotta a száját és hüledezett. Meg kellett értenie hogy ezek a felnőttek is egytől-egyig gyerekek voltak valamikor, olyanok, mint ő, ha ez ma már oly valószínűtlennek és elképzelhetetlennek látszott is. Ezen az ellentmondáson rágódott egyre, mialatt apja a sárkánnyal bibeledött, jobb ügyhöz méltó buzgalommal és odaadással, mintegy kiesve a szerepéből. Gyermeki képzelete sehogyan sem tudta áthidalni azt a szakadékot, mely a felnőtteket a gyermekektől elválasztja. Ahogyan ő tapasztalta, ezek a felnőttek semmi vagy csak nagyon kevés, inkább elnéző, mint megértő és együttérző közösséget tanúsítanak a gyermektársadalom és a gyermekélet iránt. Üldözik őket, foghegyről, lóhátról közlekednek velük, minden kijelentésük megfélembeszethetetlen parancs, ítélet, ki nyilatkoztatás. Mindent elítélnék, kárhoztatnak, rossznéven vesznek, amit a gyermekek csinálnak és szigorúan megbüntetik őket érte, holott hát... ha ők is gyermekek voltak valamikor, akkor tudniuk kellene, hogy mi az és több megértést tanúsítaniuk irántuk. Vagy ezek a felnőttek mégsem voltak olyan gyermekek, mint ők? De hát gyermekek voltak-e akkor csakugyan? Vajjon lehetséges-e, hogy az ő apja is az utcán futkosott, játszadozott? Elképzelhető-e, hogy rossz volt, vásott, csintalan, illetlen? Hogy felmászott a fára madárfészket szedni, dinnyét lopott a piactéren, titokban cigarettázott; elszakította a ruháját és verést kapott érte a szüleitől?

Nézi az apját a szivarjával és bajuszával és nem tudja elképzelni azt, ami pedig annyira nyilvánvalónak látszik. Nem érti azt a rejtélyes folyamatot, amely-

nek folyamán a gyermekből felnőtt lesz. Az igazat megvallva, nem látja célját, értelmét sem és egyenesen kétségbeesíti a gondolat, hogy belőle is ilyen felnőtt válhatik idővel. Felnő, bajusza, szakálla ütközik, lenehézkedik, szigorúvá, komolyvá, kelletlenül válik. Lehetséges lenne-e, hogy egy napon őt is kiüzzék a gyermekmenyország paradicsomkertjéből? Ezt a szörnyű büntetést ugyan vajjon mivel érdemelte ki? Kicsi kora óta úgy képzelte, hogy a szerep, amelyet kiki az életben betölt, egyszer és mindenkorra szóló állapot is egyben. Ezeket a szerepeket öncélúaknak hitte; a gyermekkor is. Úgy képzelte, hogy a szülők mindig szülők voltak az öregek öregek és a gyermekek: gyermekek. Talán azért kapaszkodott meg ebben a gondolatban, mert semmi vonzót, kívánatosat sem talált a felnőttek életében, a gyermekkor világa pedig tökéletesen betöltötte a vágyait. Nem érezte szükségét annak, hogy felnőtte váljék, gyermekéletében megtalálta mindazt, amiért élni, örülni, lelkesedni és szenvedni érdemes. Gyermek szeretett volna maradni mindörökké.

És most az apja arról az időről beszél, amikor ő is gyermek volt. Hisz' ez szörnyű! Az ő apja is csinált sárkányt valamikor és ezt a tudományát mind a mai napig sem felejtette el, pedig ezek szerint már időtlen idők óta élhet a világon. Semmi kétség, az élet leleplezte magát előtte és ez a megismerés kimondhatatlanul elcsüggeszti, szomorúsággal tölti el. Felfedezése egyértelmű azzal, hogy ő is meg fog halni egy napon. Meghal, mint gyermek, mert hiszen előtte a kézzelfogható bizonyosság arra, hogy minden mulandó. A gyermekkor is. Talán az élet maga is? Szörnyű, szörnyű...

*

Egy óra múlva kész a sárkány. Tibor kipróbálja az udvaron, egészen rövid zsinórral. Kitűnően sikerült, ilyen sárkánya talán még nem is volt senkinek. Van egy nagy gombolyag házcitrónája, jó erős, lehet 3—400 méter hosszú. Ezt titokban veszi magához, mert a pénzt úgy

löpökdta össze hozzá és a szülei nem tudnak róla. Azután kijelenti:

— No, most csak várjátok itt, amíg föleresztem.

Közel laknak a falu végéhez, mindössze nyole-tíz ház következik még az ő házuk után. A szél éppen erre fúj, a falú felé, mintha csak így rendelte volna meg az égieknél. A falú végén kocsit vezet a szántóföldek között, itt ered futásnak a sárkányával, miközben egyre újabb és újabb csomó zsinórt enged le. Már vagy száz méternyi leengedett, amikor a zsinór húzásából megállapítja, hogy megállapodhatik, mert a szél most már elég erős ahhoz, hogy a sárkányt minden futás nélkül is a magasban megtartsa, sőt, egyre magasabbra és magasabbra emelje. Izgatott, a szíve kalapál, nem annyira a futástól, mint valami ismeretlen belső szorongástól. Még soha életében nem érezett ilyen „hosszú” sárkányt, csak olyat, amellyel állandóan futkosni kellett. Holott az igazi az, amelyvel meg lehet állapodni. És neki most ilyen sárkánya van. Olyan, amelyet eddig csak megbámulnia állt módjában, a szegényember gyerekének éhkoppos sóvárgásával, irigykedve és tisztelettel tekintve fel azokra, akiknek ilyen sárkányuk volt. Most neki is ilyen van és ez a nagy kincs egyben szörnyű aggodalmak kútforrása is. Fél, hogy elveszi tőle valaki, nem érzi természetesnek, hogy ilyen gazdag. A vadember szorongását és aggodalmát éli át, miközben sárkányát egyre feljebb és feljebb ereszti, ismeretlen veszélyeket szimatol, nála nagyobb és erőszakosabb fiúk rosszindulatától tart, arra halálos verejtékben úszik, nem bánna, ha itt volna vele az apja is, aki megvédelmezné. De azért időnkint üdvözölt arccal mosolyog, övé a diadal, a dicsőség, ez a gyönyörű nagy sárkány, mely egyre feljebb és feljebb úszik a levegőben, a háztetők fölött. Egy fa mellett megállapodik, annak törzsével megfűkezi a zsinórt mely egyre erősebben feszül, úgyhogy már alig tudja tartani s aggódnia kell, vajjon nem szakad-e el. Pedig még jócskán van a gombolyagon

is és azt mind fel akarná engedni.

Amikor elfogy az utolsó méter zsinór is a gombolyagról, megállapodik. A zsinór végét odakötözi a fához, de azért állandóan fogja is, mert a zsinór húzását érezni s a sárkányt a levegőben „tartani” a világ legnagyobb gyönyörűsége és a sárkányozás tulajdonképeni célja is.

Azután váratlanul eszébe jutnak azok, akiket otthon hagyott: a szülei. Vajjon látják-e onnét a sárkányt? merül fel benne a kérdés. Szemügyre veszi a terepet és úgy találja, hogy a sárkány nem a házuk fölött állapodott meg, amint tervezte, hanem jóval lejjebb onnét, talán már a szomszédos utca fölött, mert a szél kissé dél felé húz. Talán látják azért így is, ez azonban nem bizonyos. Ő pedig súlyt helyez rá, hogy lássák és vele örüljenek. Haditervben törli a fejét, végül határoz, leoldja a zsinórt a fáról, ráhurlolja a csuklójára és lassan feljebb húzódik a szántóföldeken keresztül, átvezeti a sárkányt a háztetők fölött oda, ahol körülbelül a házukat sejtí. Ott azután megállapodik és a szüleire gondol, nem minden elérzékenyedés és hászke-ség nélkül.

— Most! ... — gondolja diadalmasan.

Látja őket az udvaron állva, amelyet tenyerükkel buzgón ernyőt formálnak a szemük elé és örülnek, lelkesednek a sárkánynak, mely libeg fölöttük méltóság-teljesen, mint valami óriási madár, mely üzenetet hozott. Tibor így ünnepli a szüleit, akik jók, megértők, nagylelkűek és szeretnivalók s bennük kissé a játszó-pajtásait is, akikkel a véletlen szeszélye folytán ma találkozott először és, ki tudja, talán utoljára is.

4.

Amire a hegy oldalában beérett az árpa s elérkezett aratásának az ideje, lent a völgyben már a búzát kezdték vágni. Az árpaaratás előtti nap délutánján üzenet jött Jaromiléktől, hogy másnap vágják a búzát. Ami háromnap munkát jelentett Dihuréknak, mert meg kellett szolgálni a bikahasználatot.

Dihur és felesége tanakodtak.

— El kell halasztanunk az árpa aratását!

Dihurné másnap hajnalban fejére tette a kis Lonicát csöpp bölesőjével, s elment Jaromilékhez. Este, amikor hazajött, újságolta az urának:

— Jaromiléknek ötven mérőnyi őszi búzájuk termett.

Dihur már két napja a szomszédban dolgozott. Az őrlésért kaszált pitymalattól az első uzsonnáig.

— Aztán hová fogja asztagolni a takarmányt?

Mindegyikük szándékosan kerülte árpájuknak és aratásának a kérdését. Csak amikor Dihur éjjeli nyugalomra a pajtába szedelőzködött, sóhajtott:

— Csak jégeső ne jöjjön!...

Agyon volt esigázva s már nagyon szaporán pislogott. A pajtában a deszkák hézagain át bevilágított a hold. Bent átható szénaszag terjengett a levegőben, kívülről pedig a langyos nyári éjszaka illata furakodott befelé. Vityillójuk felől bódítóan illatozott az öreg hársfa. Csend volt. Alig-alig hallatszott a szilvafák lombjának halk suttogása. Mögöttük az erdő állt némán hallgatagon. Dihur az ablakdeszkára könyökölt. Alatta az egész völgy ködszerű holdvilágban uszott, amelyből csak az erdőnek s a mesgyék fájának árnyéka emelkedett ki. A völgykattan tulsó oldalán a házak tetői tisztára mosdatva ragyogtak, a hajlékok fehér falai pedig szinte villogtak a fák lombjain keresztül. A boglyasorok között még sárgállott a gabona. A hegy, amely a völgyet délfelől bezárta, s amelyen sűrűn

lapultak ezek a rozoga háztetők, most áttetsző, tejszerű fátyollal volt betakarva, sőtét szakadéka pedig szintültig megtöltődtek a káprázatos éjtszaka szűies búbajosságával. A égen ritkásan szikráztak a csillagok, és szinte reszkettek a füllesztő, bódító melegségen.

Dihur mélyen a mellére szívta a szépséges éjtszaka csendjét és bódító illatát. Gondolatai azonban — mint a boszorkányhad — a kaszálás, az árpa és egyéb közvetlenül küszöbön álló gondok gyökereibe csimpaszkodtak. És minél jobban erőt vett rajta a fáradtság, annál inkább tiltakozott ellene a józansága.

Egyszer csak — maga sem tudta hogyan — hirtelen elfordult az ablaktól, felkapta facipőit, és a pajtából meztilláb az ól sarka mögé lopakodott, ahol a kaszája lógott egy faszegen. Zaj nélkül leemelte, tokmányát a nadrágszíja mögé dugta a köszörűkövel, és fűrgén — mint-ha kergetné valaki — inalt az ól mögött a lejtőn lefelé; csak akkor állott meg, amikor a házikójukat — a kanyarulat mögött — már eltakarta a hegyoldal.

Ott felhúzta facipőit, és mintha mentetődzni akarna, mormolta magában:

— Sürget a sarjút!... Olyan világos az éjtszaka, mintha csak nappal volna. Virradatig végezhetek is a kaszálással. Talán még arra is kerülközik időm, hogy

* Részlet az írónak »Boj na Požiravniku« c. kisregényéből. (Megjelent a »Sadobnost« c. folyóirat 1935. évfolyamában és »Samorastnik« — Vadócok — c. karintiai elbeszéléseket tartalmazó kötetében 1940-ben). »Požiravnik«-nak nevezték el Dihurék az agyagos földjükön idő-ről-időre fellakadó kisebb-nagyobb vizenyős falatokat, amelyek állandóan veszélyeztették a szegény család kenyerét: A velük folytatott hősies küzdelemben végül is a család maradt alul. A szülők emberfeletti munka áldozatai lesznek, a koravén gyerekek szétszóródnak, a földesekét pedig a gazdag szomszéd kaparintja meg. Ebből a megrázó erejű kisregényből közlünk egy részletet.

valamelyik napon átugorhassak a kovácsokhoz kijavítani a töltést. Ha nem hullott volna el az ökrünk, nem is gondoltam volna erre... Majd fog nézni az anyjuk, ha reggel Jaromilékhoz megy!...

És valóban, pitymallatig már hosszú rendekben hevert a fű. Dihur jóleső elégedettséggel nézett végig rajtuk, aztán legényes kurjantással állított be a szomszédékhoz; így próbálta kimerültségét elhessegetni, amelytől pedig már úgy érezte magát, mintha hangyák nyüzsögnének egész testén. Ő jött az elsőnek a rétre.

Amikor az este Dihurné rendbehozta a tűzhelyet, s keresztet vetett alvó gyermekeinek homlokára, szinte botladozva támozkodott szalmás nyoszolyájára. De ágya szélén hirtelenül felrezzent, és az ágy tulsó végéhez lépett, a holdfénybehagyogó ablakhoz, amelyen keresztül csábította a tündöklő éjszaka. A szobában a gyerekek egyenletes szuszogása hallatszott. Ez az ítemes éjjeli neszkimosta szeméből az álmozságot és csudálatos ellenálló erővel töltötte meg. Még világosan kialakult elhatározás nélkül, de már is ösztönös elővigyázatossággal — mintha rejtőznie kellene — lábujjhegyen kióvakodott a tornácra, s onnan az udvar felé figyelt — hallgatódzott. Odakint csend volt, csak a víz csordogált egyenletes esobogással a malom felé. Aztán hirtelen leemelte sarlóját a gerenda mögül, felkapta a fenékövet, halkán megnyomta a tornác ajtaját, s óvatosan, zaj nélkül ismét behúzta maga után, majd fapapucsait hóna alá szorítva az udvarra, a ház sarka mögé surrant. Ott aztán nekilódult, s egy íramodással a „bradavica”, nevű dűlő felé inalt az árpátáblára. Csak, amikor hajlékuk már eltűnt a szemel elől, mert egy rövidke lélekzetvételnyre megállni. Nyom nélkül eltűnt minden fáradtsága, keskeny, horpadt tüdejét új erővel telítette meg a virágzó fűvek illata.

— A jégeső miatt sürgős a munka, — sietett a megállapítással, mintha igazolni akarná magát valaki előtt... Az éjszaka olyan világos, mintha csak nappal

volna, s az ilyen éjszakai langyosságban sokkal kellemesebb az aratás, mint nappal, kánikulában... De sietős a dolog a fehérrepa miatt is; ezt is még idejében el kellene vetni... Egy éjszaka ide, vagy oda!... Esetleg Jaromiléknál egy-két nappal meg is taldom a munkát, vagy máshoz is beállok... Ezer szerencse, hogy nem látott az uram. Hadd pihenjen, szegény! Hisz úgyis éjjel-nappal törí magát a családjáért...

Ilyen gondolatokkal dolgoztak mindketten egész éjjel, mindegyik más más dűlőben, a férfi a keleti, az asszony a nyugati oldalon. Mindkettő abban a megnyugtató tudatban volt, hogy másikkal mit sem sejt az egész turpisságról.

Dihurné pirkadatig learatta az árpátábla felét. Hogy virradni kezdett, hazaszaladt, megfőzte a gyerekek zabos pempőjét, megfejté a tehenet, Neeset őrizni küldte, Micikát felöltöztette; amikor mindennel végzett, a nap éppen előbukkant a hegyek mögül. Az első napsugár láttára ijedten felszökött s Jaromilékhoz sietett. A kis bölcsőt ezúttal nem vitte magával, mert tegnap meghallotta Jaromil leányának epés megjegyzését:

— Szépen vagyunk! Mindenki egy ingyenélőt is hoz magával!

Ahogy a kaszálóhoz ért, s megpillantotta a szépen sorjázó sarjúrendeket, gyökeret vert a lába. Melegség futotta el a szive táját, de egyúttal némi keserű elégtételzés is.

Amikor pedig Dihur uzsonna után hazatérőben volt a szomszédéktól, ő is szinte megkövülten állt a „bradavica”, dűlő előtt. De gondráncolta homloka tüstént kisimult, s szívebe valami lágy, de egyben fájó érzés fészkelődött.

Este odahaza egyetlen szóval említették a elmúlt éjszakát, De annál buzgóbban tárgyalták a legsürgösebb teendőket, mintha tullicitálni akarnák egymást. A mindennapi kenyér gondja egyre jobban nyugtalanította őket, s a következő éjszakák mindkettő számára nagyobbára „világosak” voltak: napközben napszámban robotoltak — görnye-

dezték, éjszakánként pedig odahaza. Ebben a hajszában néhány nap alatt learatták a árpájukat, kepébe rakták, meghordták trágyával a tarlót, s mindent előkészítettek a répavetés számára. A következő napon otthon akartak maradni, hogy már hajnalban hozzáfoghassanak a szántáshoz.

De estefelé csak beállított a Modre-ék szolgálója.

— A gazdám azt üzeni, hogy holnap aratni kell jönniök.

— Pedig holnap répát vetettünk volna.

De a szolgáló már ki volt tanítva s ez felelte:

— A gazdám azt is mondta, hogy különben máshoz mehet malacokért.

Komisz, de világos szavak! Tavasszal tudniillik Dihurné Modreéknál pár malacot vett, s áruk felével még most is tartozott.

Az udvarra lassan ráborult a alkonyat. Kelet felől a hold készült előbujni, nyugat felől pedig széles vörös sáv bíborlott a látóhatár szélén. Mindez hamaros esőre mutatott. A hegy irányából is gyanús szellő lengedezett.

Amíg Dihur az eget fürkészte, Dihurné már határozott is.

— Még az éjjel szétszórom a trágyát, s holnap hajnalban hozzáfoghatsz!... Hisz Modreék csak félóra járásnyira vannak...

És trágyahányó villájával már is üggett a répás dülőre.

Dihur — gondolatokba mélyedve — kétszer is végigmérte az udvart, aztán szónélkül befogott és szólította Necest. A legényke, aki naphosszat jó tizenhat óráig talpon volt, elpityeredett.

— Muszáj, fiam! Az eső miatt!, magyarázta Dihur

Amikor felesége végzett a trágyaszórással, megkönnyebbülten mondta:

— Szinte kipihentem magamat! Akár egész éjjel is dolgoznom.

— Eredj már lefeküdni, hogy idejében kellessz holnap!

A csöppnyi álmos Nece üggyetlenül terrelte a barmokat. A tehénke, amely az elhullott ökör helyett volt befogva, —

gyengének bizonyult a megmaradt ökör mellett, ki-kibotlott a barázdából, s egyre több szántatlan foltocska maradt az eke mögött. Dihur megfelejtette, hogy éjszaka van, s dühösen ordítozott az állatokra, mint nappal szokta, úgyhogy a fűrjek riadtan elnémultak a gabonásokban.

Az anyja megszánta a fiúcskát; felkaptott egy vesszőt, és maga állt a fia helyére. Nece lefeküdt és elaludt a barázda végében. Dihur betakarta egy árpakévével, hogy meg ne fázzenek.

Aztán — férj és feleség — tovább szántottak az éjszakában.

A csillagok már éjfélutáni időt mutatnak. Akkor Dihurka halkán felsóhajtott:

— Álljunk meg kicsinyég!

Holtfáradtan lekuporodott a barázda szélére. Az ökör és a tehénke kérődzni kezdtek. Dihur letelepedett az ekevasra, s tömködni kezdte a pipáját. Ő is fáradt volt.

— Hátha kifognánk?

Az asszony azonban nem felelt.

— Elszundított, — vélte részvevőleg Dihur.

És anélkül, hogy feleletre várna, — a feje alá nyult, s ölébe akarta emelni, hogy hazavigye. De alighogy vézna testét a magáéhoz szorította, rögvést el is engedte. Hideg és majdnem mozdulatlan volt a test. Dihur elöntötte a forróság, egy-kettőre megfedkezett a szántásról és minden egyébről. Pillanat alatt levette kabátját, ráterítette a felesége mellére, aztán a szántáson keresztül ész nélkül a szomszédékhoz rohant.

Negyedóra mulva visszatért a csámpás szomszédasszonnyal. Dihurkát e közben görcsei már a barázdába döntötték, úgyhogy arccal — eszméletlenül — a szétosztó trágyán feküdt. Előtte féllépésnyi távolságban mozdulatlanul kérődztek az ökör és a tehénke.

Dihurka fájdalmas görcsök között elvetélt.

Ezalatt a szomszéd is megjött. Dihurkát szalmára fektették és hazavitték. Ott-hon még a következő napon is eszméletlenül feküdt. Másnap estefelé, amikor az

esőcseppek megkoppantak a dohos szobácska ablakán Dihurné nem volt többé! Addigra a répa is épen idejében került volna a hant alá.

Amikor a halottvivők a mezőn át a temetőbe vitték a koporsót, az ekevas még mindig a félig felszántott „bradavica”, dűlő barázdájában állott. Nagyon szép volt a temetés. Eljöttek Jaromilék, Modreék, s az egész tágas szomszédság. A pap szívbemarkoló búcsúztatót mondott. Az asszonyokat alig lehetett visszatarta-

ni, hogy mindjárt ott a sír szájánál neki ne essenek Dihurnak. Mert szájról-szájra ment a híre, hogy az ő szilajkodása volt a halálnak az oka. De mégis attól tartottak, hogy Dihurt megint kítöri a nyavalya. Őt apró Dihurfióka csimpaszkodott beléje, és szakadatlanul csipogott-sivalkodott:

— Mamica, Mamica, gyere haza! ...

Szlovénból fordította:
PAVEL ÁGOSTON

SZEPTEMBER

*Ezüst nyárfa, arany nap,
lassan vége nyaramnak.*

*Lepereg a sok levél.
látod minek siettél?*

*Vágyam immár elapad,
jól esik egy öreg pad.*

*Harcos hitem csupa rom,
örülök, ha alhatom.*

*Patak vize, tüvek, fák,
áldott lelke ölet át.*

*Messzi élet, bor, kenyér,
mintha bucsut intenél.*

*Ezüst nyárfa, arany nap,
maradj itt még magamnak.*

*Őszi pompa, légy enyém,
ezüst nyárfa levelén.*

*Holdas esték, vig szüret,
tárják ki a szívüket.*

*Ne is legyen más szavam,
csak aminek szárnya van.*

*Élni, hinni, kell-e több,
betölteni örököd?*

*Ezüst nyárfa, ezüst tény
ragyogj lelkem ezüstjén.*

BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS

A nemzetállamok utja és a kereszténység

Irta: Fiala Endre

Korunk állam- és nemzetfenntartó alapelvei közül a legerősebb hatással és a leghosszabb multtal a nemzeti gondolat dicsekedhet. Nemzeti gondolat a XX., sőt a XIX. század előtt is volt, az emberek korábban is a közös ősöktől való leszármazás és az azonos nyelv és kultúra alapján alkottak közösségeket, azonban pl. a középkorban, az egyházi világuralom idejében Szent Agoston Civitas Dei-jének,

Isten államának nemzetekfeletti gondolata sokkal erősebb volt a nemzeti alappon létrejött koncentrációknál. Utána, az újkorban a nemzeti gondolat számára az abszolút fejedelmiségek teremtették meg az alapot. Először Franciaországban, nyomban utána más államokban is (nálunk Hunyadi Mátyás) a királyság törte össze a helyi, territorialis-feudális hatalmakat, vagyis a nemzeti egységek igazi megalkotói az abszolút fejedelmek-királyok voltak, akik az újkor elejétől kezdve vérrel és vassal tönkretették a királyságon belüli kiskirályokat, kezükbe vették a politikai hatalmat, de azt már az egész államterület és annak lakói, vagyis a »nemzet« szolgálatában használták fel.

A királyság mindenütt megalkotta először is a hadsereget s azután a sok kis vidéki, feudális és városi gazdaságokból uradalmakból olyan nagy gazdasági egységet alkottak, amelynek határvonalai egybeestek az állami határokkal, vagyis megteremtete a nemzetgazdasági egységeket. Egy újkori államban már nem találhatóék főúri bandériumok, lovagsapátok, nincs többé más haderő, csak királyi, ráncs más közigazgatás, csak állami és nem maradhat fenn olyan gazdasági törekvés, amely az állam és a nemzet gazdaságával szemben érvényesülhetne. Így jött létre Európában mindenütt egy olyan gazdaságilag is zárt államterület, amely egyedül csak a saját és lakói javát nézte, a kívülállókkal és szomszédokkal szemben közömbös, sőt ellenséges álláspontot foglalt el, mert már azt vallotta, hogy ami ezeknek kárda, az neki hasznára van és viszont. De ezeken a nemzeti területeken az államérek nem-

csak gazdasági vonatkozásban volt a legfőbb irányító elv; ezek az újkori abszolút nagyhatalmak teljes egészében Machiavelli politikai erkölcsét tették magukévá, amely szerint az egyetlen cél az állam-egyeniség fenntartása, s ennek szolgálataiban a régi, középkori keresztény erkölcs szabályai nem kötelezők többé.

De a király, királyi udvar, hadsereg, központi igazgatás, vámpolitika, gazdaságilag egységes terület még nem jelentette magát a nemzetállamot, mert hiányzott belőle a nemzet, s ezt a nemzetet hozta meg a XVIII. század, a felvilágosodás és Francia forradalom kora, amikor már nem az állam első szolgája, a király képviselte az államot, hanem maga a nemzet határozta meg azt. Ekkor és lassan ezután a nemzet átvette az uralmat az abszolút uralkodótól, mindenütt magáévá tette és saját céljaira használta fel a már kész hadsereget, közigazgatást, gazdasági és erkölcsi jogrendszert, jobbágyvédőt, jobbágyfelszabadító törvényhozással kiterjesztette a nemzeti népesség alapjait, de a nemzet többé nem elégedett meg a külsőséges, hatalmi eszközökkel való uralkodással; a nemzet lényege a tömeges egyének összefogásában van, minnek következtében természetes törekvése volt minden egyes lakos telkét megragadni és saját lényegéhez átformítani. A középkori és az újkori abszolút állam nem tudta tehát olyan teljes mértékben magáévá tenni az egyént, mint az új nemzetállam, amely utóbbi már nemzeti, azaz egységes szempontú nevelést ad, amelylyel létrehozza a nemzeti gondolkodás egységét és így célkitűzéseiben nemcsak királyi udvarra, arisztokratákra, királyi, zsoldos seregekre és hivatalnokokra támaszkodik, hanem millióknak egyetlen irányban lendíthető öntudatos erejére. A nemzet célja magas erkölcsi fokon áll, mert széleskörű emberi egység szolidaritását követeli, amely összetartozandóságban mindenki felemelkedhet az emberi méltóságra.

Ennek a nemzeti kultúra birtokában élő embernek a közösségi, nemzeti eszméje

eredetileg tehát az Istentől indult el, meri Isten a nemzeti kultúrák különböző színeivel tartotta méltónak megnevesíteni a világot és emberiség — egy szellemes író szerint — a keresztény humanizmustól a nemzeti gondolon át sokhelyen mégis a bestialitásig jutott el. Egy nemzet ugyanis, elérve a szuverénitást, nem tűr vetélytársat az államban. A modern nemzetállamok mindenütt végleg megtörték más erők és kapcsolatok, intézmények létét. Az egyén régebben több szuverén testület, céh, község tagja lehetett s valamennyi hatalom fölött állt a legfőbb szuverén, a vallás. Ezeknek a különböző intézményeknek a hatalmát régóta tartó folyamat semmisítette meg, vagy legalább is átalakította őket, egyedül a nemzeti összetartozás érzése maradt erő az államban, ez pedig a legtöbb esetben az államon belüli szuverénitásra tör, s a modern nemzetállamoknak a kialakulása a nemzetiségekre is eleven erővel hatott, ők maguk is önálló nemzetállamot kívántak alkotni, vagy meg akarták változtatni az állam »nemzetállam« jellegét, saját nemzetiségüket egyenrangúvá, szuveréné kívánták emelni. Ezt azonban a világháború előtt, Svájcot kivéve, egyetlen modern állam sem engedte meg, hogy felségterületén az »államnemzet« kívül egy másik nemzet legyen legfőbb szuverén, s ha a háborúelőtti nemzetiségi kérdést vizsgáljuk, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy annak sorozatos összeütközései három jellegzetes csoportra oszthatók, bár a történeti fejlődést csak bizonyos fémfűrészekkel szabad szematizálnunk. Szó lehet arról, hogy a vegyes nemzetiségű államokban a nemzetiségi szervezet fensőbb-ségéért, nemzetállama kialakulásáért küzdött. Több olyan eset is volt bizonyos államokban, hogy az egyének azért kellett küzdenie, hogy állandó összeköttetésben lehessen nemzetisége szervezeteivel, pl. a balkáni görögkeleti keresztényeknek a törökkel való küzdelmekkor. Végül felmerült még az az eset is, amikor az uralkodó hatalom egyéni létében támadta meg a nemzetiség tagját, amikor is azt nemzetisége miatt a földdel, vagyonnal, emberi méltósággal kapcsolatban üldözte. Bármelyik eset is állott fenn, a nemzetiségi kérdés fejlődését az jellemezte, hogy a nemzetiség olyan erő, melyben az állampolgárok egy része a

kialakult formával, a szuverénitással szemben lázadózott. Az egyéni szabadság tekintetében e kérdés sok helyen mutatott bizonytalanságot, az államhatalmak részéről azonban ritkán vált létkérdéssé. A világháború után és jelenleg gyökerelesen megváltozott a helyzet, mert egy gépszerű tényező, az óriási méretű propaganda avatkozott bele a fejlődésbe, szem elöl tévesztve az élet értékkapcsolatait és linom árnyalatait és mindenütt uralkodóvá lettek azok az elméletek, amelyek az államnemzethez való tartozást tekintik főértéknek s államvédelmi szempontból, sokszor rendőrszemmel vizsgálják az egyént, főként a kisebbségi embert. A jelenkornak ez a kisebbségi gyakorlata a német ideológiában, a totális német elméletében kapta meg hatalmas elvi támaszát, amely szerint a legfőbb érték mindenütt a faj, a döntő mérvadó szempont a fajhoz való tartozás, függetlenül minden történelmi fejlődéstől és kultúrától.

A régi formák különböző értékvonatkozásu embere helyébe a faji ember lépett, vagyis most már nem az illető nemzetéhez és államhoz tartozás akarata dönt, hanem egy objektív tényező: a fajhoz való kapcsolat. Ez a modern fejlődés a XIX. és XX. században fordult szembe a közép- és újkori bölcsélet Ember-ideáljával. A régi nemes görög harmonia klasszikus embereszménye lehanyaglott, pedig az európai nevelési rendszerek alapjai a klasszikus műveltséget adó középiskolák voltak. Ezért kellett anyai sokszor reformálni a középiskolákat és a modern életbölcsélet is ezernyi formában kísérte megoldani azokat az ellentéteket, amelyek az egyre jobban elgépiesedő, szürkeségre vezető fejlődés érvényesülése következtében a köietlen életet és a régi emberi eszményt tenyegették. De ez a modern világ nemcsak az Élet fensőbbségét hirdető és követelő bölcsélettel ütközött össze. Összeütközésbe kerülnek a modern világ erői a maguk teljes fensőbb-ségre, majd totálitásra való törekvésükben a nyugati kultúra vallásos elemeivel is, főleg pedig a kereszténységgel, amely az ember létkérdéseit az Istenhez való kapcsolatban, a transzcendens túlvilági gondolatnak és az Isten képre és hasonlatosságára teremtett ember lelki üdvösségének és rendeltetésének a szem előtt

tartásával kívánja megoldani. A keresztény lefogás távol áll az életbölcselet egyoldalúságától, s az embert számos különböző értékkel való összefüggésben szemléli és minden érték legfőbb hordozójának Istent tartja. A többi értékeket, amelyek az embert megemésztik, összehangba hozza a legfőbb értékkel, mert ezek az értékek magától az Istentől nyerik lényüket. A kereszténységnek az emberről való elképzelése eltér a modern kor liberálistikusának a szabadbá telt egyénből, mint legfőbb értékből kiinduló lefogásától, de ugyanígy eltér a többi földi vonatkozások, mint pl. állam, társadalom, osztály, továbbá a természetes köztétések (faj, nép, nemzet) alapján álló rendszerektől. A kereszténységnek azért van ezekről más lefogása, mint a modern életbölcseletnek, mert a mulandó és esetleges értékek helyett a földöntúli, örökérvényű lénsőbbiséget keresi, tiszteli, szolgálja. A legújabb kor története során mindinkább meg is nyilvánulnak azok a küzdelmek, amelyekben a földi szuverenitások közül a néplenség és állami mindenhatóság küzd az egyházzal. Ezt a harcot a protestantizmus a népszuverenitás javára döntötte el, megállapítva, hogy az isten képre teremtett emberek többségének akarata, tehát a demokrácia vezetheti az ügyeket, viszont a görögkeleti kereszténység inkább az állami, uralkodói (pl. az orosz cárok esetében) lénsőbbiségnek tettek engedményeket, de nagyban egészben inkább a katolicizmus magatartásához állanak közelebb. Az anglikán kereszténység pedig kb. a kettő közötti álláspontot foglalta el.

A katolikus egyház a kezdeti elutasító magatartás után a világi hatalom kérdésében a legteljesebb kompromisszumot választotta, amikor lemondott az egyház középkori értelemben vett szuverenitásáról és nem akarja gyengíteni az új erők, államok, vagy demokráciák szuverenitását. Annál határozottabban foglalt állást az egyéni autonómia, a korlátlan emberi szabadság, a korlátlan néplenség, az állami mindenhatóság elméleteivel szemben, ami kor azok a társadalmi életben az embernek Istennel kapcsolatban álló kérdéseiben az egyház döntésének jogát tagadják. Az ilyen ügyekben az egyház nem zárható ki az intézkedésből s nem vá-

lasztható el az államtól, hanem ellenkezőleg: kötelessége a keresztény államrendre törekednie. Ez a törekvés a múlt század közepétől kezdve — szinte állandósította a harcot az államhatalom és az egyház között. A német és francia kultúrharc egyaránt bizonyítja, hogy milyen nehéz volt megállapítani azt a hatáskört, ameddig az állam türte az egyház lénsőbbiségét a lelkek felett, pedig az ekkori államok többször még nem támadták közvetlenül az egyház léterdekeit, csupán saját szuverenitáskért küzdöttek, bár már gyakran elütrték a támadás kiméletlen formáit. A küzdelem ekkor még az oktatásügy, az egyházi személyek kinevezése és főként a polgári házasság kérdése körül viharzott; s az az egyházi magatartás a pozitív keresztény rend érvényesülésére törekedett, nem akarta engedni, hogy a kereszténység a modern civilizáció korában elvonulva, háttérbe szorultjon. Az egyház olyan új alapelveket akart a szociális élet terén meghatározni, amelyek további nagyszabású tevékenység, életérés lendület kiinduló pontjaivá válnak, mert az egyház élő szervezete nem korlátozódott csupán államszemléltre, hanem már kezdetben tudomásul vette azt a nagy változást, amelyet az új társadalmi tényező, a kapitalizmus az emberi léffeltételek alakulására gyakorolt. Bármennyire tevékenykedett a katolikus szociális mozgalom jóformán minden keresztény országban, helyzetét megnehezítette, hogy a modern erők szinte kivétel nélkül egyházellenesek voltak és a szervezett főmegek nagyságát, harci tevékenységük zaját, mozgékonyágukat tekintve nem mérkőzhettek a szocialista mozgalmakkal.

A szociális pápák munkáját ebben a még most is kialakulatlan fejlődésben az is megakadályozta, hogy az utóbbi évtizedekben számos államban egészen új helyzet alakult ki, amely az egyház és állam viszonyát a régítől teljesen eltérő módon alakította ki. Már az első világháború előtti államok is úgy tekintették az egyházat, mint az állam keretein belül működő társaságot és nem akarták, hogy az bármilyen szuverenitást nyerjen. Ez az állam folyton távolodott a keresztény állam fogalmától, és az iskolázatlanság, az egyházi oktatás, a házassági jog, a Rómával való kapcsolat területein megosztotta az egyházat azoktól a lehetőségektől,

től, amelyek ezekben a megnyilvánulásokban eddig biztosították számára az egyénnel való közvetlen kapcsolatot. Nem volt tehát kedvező a helyzet az egyház számára a liberális államban, mert az államok általában rosszindulatúan semleges magatartást tanúsítottak, majd lassan nyíltan ellenséges viszonyba kerültek. Ezt XIII. Leó pápa (1878—1903) előre megjegyezte és ez a sejtélem valórávált a »totalitás« elvének diadalra jutásakor, ami döntő módon hatott a vallás sorsára. Immár nem arról van szó, hogy az egyház az egyenjogúság síkján vitatkozzék az állami mindenhatósággal, hanem új fejlődés indul meg, amely mélyebben alakítja át a viszonyokat.

Többféle totalitás, mindenhatóság jelentkezett. Az anarchizmus minden fensőbbég ellen irányuló törekvése kíméletlen támadást indít a legfőbb szuverénitást elvét megtestesítő és a pápaság gondolatához hű katolicizmus ellen. A szociáldemokrácia veszélyes ellenfelet lát a keresztény szociálistákban, amely az államot az ellentétek kiegyenlítésére akarja bírni. A marxizmus az állam teljes kisajátítására törekszik, ezért a transzcendencia gondolatával minácn módon végezni akar. A vérengzés, a rombolás, a nevelés eszközén túl valósággal vallást alapít a vallástalanságból. De nemcsak a marxizmus, hanem a háboru utáni minden más fejlődés is az államonbelüli fensőbbégek biztosítása helyett az ellenvélemény képviselőinek kiirtására törekezik. A totális nemzeti gondolat szintén hasonló vonásokat mutat. Ennek, a totális nacionalizmusnak két iránya van: a latin és a germán. A latinon belül a francia nemzeti gondolat látszólag nem fordul szembe az egyházzal, aminek az az oka, hogy a francia nemzet és a katolikus egyház a legszorosabb kapcsolatban áll, és az irányzat képviselőinek szemében a francia nemzeti gondolat ismertető jele, hogy a diadalmas latin egyház legidősebb leánya, azaz teljesen egybeesik. Ez a francia mítosz az egyházat a nemzettel való összefüggés szempontjából értékeli; legfőbb bálvány a nemzet és az ezzel való értékösszefüggés tölti el tisztelettel az egyház iránt, de anélkül, hogy lényegében katolikus lenne. Igazában véve tehát ez a felfogás is egyházellenes, mint ahogy az egyház is állást foglal vele szemben. A

spanyol felfogás közel esik ehhez, de még kialakulatlan. A spanyol jellem kétrétegű: szerzetes és harcias, de a nemzeti gondolat teljesen feloldódik az egyházban. Az olasz fasizmus eleinte a szuverénitást el nem ismerő egyház kibékíthetetlen ellentétének látszott, de a gyakorlatban kibékültek egymással, a katolicizmus ismét államvallás lett, számos fontos előjogát visszanyerte, így a házasság kérdésében is.

A francia nacionalizmus nem tudott érvényesülni, iralomra jutni az egyházzal szemben, a spanyol egybeesik az olasz pedig kibékült azzal. A germán irány magatartása ismét más; mítoszának mélyebb belső okai az egyház elleni küzdelemhez vezettek, s minthogy az új rendszer a mítosza épül, ezért nehéz lesz megoldani az ellentéteket, bár az állami érdek, politikai tekintet és egyesek mérséklete a harcot tompítani tudta. Az összeütközés főleg a katolikus sajtó és mindenekelőtt az ifjúság nevelése kérdésében nyilvánult meg, de a mítosz hite szerint a kereszténység kibékíthetetlen ellentete a germán faji öntudatnak és történetiszemlélete értelmében az egyház a németiséggel ellentétes, attól idegen intézmény. A történelmi keresztény egyházakon kívül vesszünk egy pillantást a szektákra is. A szektatikus az egyensúlyt teljesen az egyén, a lélek javára dönti el; a látható egyház elűnik, a hívők kerete papság nélküli szektagyűlekezet lesz, és majdnem mindenütt éles ellentétbe kerülnek a fizikai hatalom birtokában álló világi hatalommal. Az independentizmus, a baptisták, metodisták, revivalisták, üdvhádsereg és kvékerek magatartása államellenes, mindegyikben nagy szerep jut az irracionális egyéni megigazulásnak és a szekta szó eredetileg is ellenzéki magatartást jelent.

Ezeket a XIX. század második felétől kezdődően oly fontosnak látszó kérdéseket napjaink sok eseménye háttérbe szorította, sőt az új vitalista elméletek és totális mozgalmak veszélyeztetik a kereszténység egyetemét s közös védekezésre sarkalják az egyházakat.

FELESÉGEMNEK

Köllesz te nékem,
mint égnek csillag,
virág a földnek,
virág illat.

Köllesz te nékem
padlón kopogni,
ajtóm ha zárva,
hallan kopogni.

Köllesz kezembe,
kis madaracska,
szívnek dobogni,
piciny nyulacskát

Szobámba köllesz
kemenceldőgnak,
nékem tagyottnak
izzó parázsna!

Nékem süketnek
vig muzsikának,
világtalannak
arany sugarának!

Ágyamba köllesz
élő melegnek,
játékoskának:
nekem zvereknek.

Zsenge legényhez
ifjonti lánynak,
férfini-vágyhoz
asszonyi szádnak.

veszeti farkashoz
széltépnit, husnak,
csók viharában
asszonyisikolyának!

Azán, ha egyszer
mindennek vége,
nem virrad többé
hajnal az égre:

köllesz te nékem
reámomolni,
könnynek jég hideg
orcámra hullni.

siromhoz ülni:
piciny nyulacskát,
fejfedőre szállni:
kis madaracskát.

CSORDÁS NAGY DEZSŐ

Apa halála

Regényrészlet

Azokban az években az első alapvizsgára készültem Pesten, amikor egy aprilis közepén táviratot kaptam otthonról. Siessek hazra, apa beteg.

Rohantam az állomásra. Az utcán lelkes tüntető tömegekkel találkoztam; fújoltak, énekeltek s egy-egy tüzet előtt hatalmas verekedéseket rendeztek. A félig önkívületben látott jelenetek összekeveredtek bennem s még jobban felzaklatták amugyis száználmas idegeimet. A zaj, egy-egy figura mozdulata még napok múlva is szemem elé ugrott, hogy újra és újra megkinozzon erőszakos képzet-alkotásokkal.

Apám már öntudatát veszítve feküdt és állandóan félrebeszélte. Ez három napig tartott s a három nap alatt összesen sem aludtam többet négy-öt óránál. Az orvosok jöttek-mentek. — Mi az? — Csinálnak valamit az Istenért, gyógyítsák meg, adják vissza nekünk, nekem. — A vállukat vonták, injekcióták és kismofordáltak a szobából. Egyik a másik után. Anya mindennap haloványabban állt a hátam mögött. Néztük Apa sárgára vált csontos arcát. A bőre olyan volt, mintha olajban ázott volna, láttuk alatta a hajszálvékony, kékes ereket. Lázás, csillogó szemmel bámulta a mennyezetet. És az a végtelen csend! Sohasem felejttem el. Minden más csöndnél rettenetesebb. A halál csöndje volt, az járt az ágya körül, az járt a szobában.

A harmadik éjszaka. — valamit elszundítottam az ágya mellett — arra riadtam fel, hogy a nevemen szólít.

— Laci, Laci fiam!

Az értelmesen figyelő szemén láttam, hogy öntudatánál van. Oda ültetett az ágya szélére s megfogta a kezem. Hűvös, nyirkos volt az érintése. Emlékszem pontosan majdnem minden szavára. Még a „hangsúlyozása is gyakran fülembé cseng.

— »Bocsásd meg nekem Laci. Tudom, én vagyok a felelős. Nem lett volna szabad. Nem lett volna szabad megszületned.«

Hirtelen nem is értettem meg, hogy mit akar mondani.

— Lehet, hogy eddig nem érezted, lehet, hogy eddig nem számoltál el magaddal. És velem apáddal. — Mit adhattam? Mit adhattam én?»

Meg akartam nyugtatni, de erőltlenül és mégis ellentmondást nem tűrően megszorította a kezem. Elhallgattam.

† — Nem vagy már gyerek, nyugodtan beszélhetek. Ha eddig nem is, ezután jönnek majd olyan érzések és olyan gondolatok, amelyeknek beváltásához és kivitelezéséhez egész ember kell. Egész, ép ember. Egészséges. Egyenes csontú és szabályos izmu. Olyan mint a többi. Nem szép, mert az ember nem szép. Aránytalan, díszharmonikus és idomtalan. Csak egy-kettő szép. De általános. Mi, még azok se vagyunk. — Tudhattam volna. Igen, itt a lapockám felett. Ezt nem lett volna szabad tovább folytatni. Nagyon nehéz volt, néha már alig bírtam vinni. Sokszor csak azért nem csináltam valamit, mert rád gondoltam. Láttam az embereket, esténként összeültek és elbeszélgettek. Elmondták egymásnak bajukat, örömeiket és érezhették, hogy társak, hogy egyformák és összetartoznak. — Ha egyszer én is elmehettem volna közeletük, ha egyszer én is odaülhettem volna a suttogásuk mellé! — Elmentem és megpróbáltam. Nem ment, mindig más voltam mint ők. Vendég. Még az sem. Megszánt, gyengébb, igen nyomorult voltam, közöttük mindig nyomorult, ők pedig mindig egészségesek. Ezt nem tudtam sohasem elfelejteni. Azért éltem egyedül. — Tudom, azt akarad mondani, hogy mással kárpótolta az Isten. — Azt hiszed létezik kárpótlás? Létezik kétszer ugyanaz? — Nem, nincsen. Pedig először én is azt hittem. Elvettem egy áldott lelkű szegény lányt. Elég vagyonos voltam. — Kárpótlás? — Nem, nincs kárpótlás, még te sem voltál kárpótlás! Én pedig azt hittem, hogy Te leszel az. Igen, most be kell vallanom, önző voltam, magamra gondoltam és megfélelkeztem rólad. Hogy mi lesz veled, hogy milyen lesz a te életed ilyen feltételek és adottságok mellett. Mert tudhattam volna mindent és tudtam is előre mindent, de azzal ál-

tattam magam, hogy neked már jobb lesz. Igen, ezt mondtam folyton, de nem hittem el magam se. Hítvány és alias voltam és az vagyok most is! — Nem, ne akari megnyugtanni, a magam ítélete a legigazibb. — Miért beszélek most is? — Miért mondom mindezt el? Miért gyónok? Miért? — Hogy megbocsáss, hogy szabaduljak a lelkiismeretfurdalástól egy szájalommal kicsikart megbocsátással, hogy megnyugodhassak, hogy még ezt a kevés áldozatot se én hozzam meg. — Én, mindig én! Laci, sohase ismerd meg magad, soha, mert kimondhatatlanul gonosz, kimondhatatlanul undorító az ember!»

Az utolsó mondatokat már alig értetem. Hángja elrekedt, inkább hörgött, mint lélekezett és feje ráesett a párnára. Lassan megnyugodott s én azt hittem, hogy elalszik. Óvatosan betakartam és visszaültem a helyemre. Az előbbi szánakozás és szeretet lassan kihűlt bennem abban a némaságban, mely ott lebegett az ágy körül és mindig világosabban tértek vissza agyamba az előbbi vallomás mondatai. — Óh, nagyon jól megértetem őket, nagyon sokszor gondolatokká, nem, talán gondolatokká nem, csak érzésekké, sejtésekké álltak össze ezek bennem is. De azon az éjszakán gondolatokká és kérdésekké váltak. — Mit kaptam én az apámtól? A test az övé volt, akárki felismerhette raitam, de rossz volt, hasznavehetetlen. Becsapott vele, igen rászédelt. A csontok, az izmok, a növé-süket irányító rendszer, vagy törvény volt rossz. És ezt kaptam én az apámtól, akitől csak jót válnakna bárki. Ezért bálványoztam, ezért szerettem. Mert magának akart játékszer, magának, hogy legyen mivel foglalkoznia, hogy legyen ítélesodálkozatosan a tudásával. Most elszőkik, itt hagy, én pedig felfordulhatok, kinlódhatok. Azzal nem törődött, az nem érdekelte. Csak ő. — Néztem lesoványodott arcát, keskeny, hegyes orrát. — »Azt hittem, te leszel a kárpótlás.« — Neki. A maga életét mentette, csak azzal törődött. — Eszembe jutott minden: a gyermekkorom, a diákságom. A többi gyerek kipirult arccal játszott, nevetgél az iskola udvarán, én álltam a kerítés mellett, sápadtan és félőn. Néztem őket. Irigyen. Már ismertem a különbséget és mégis, egyszer olyan bolond vágy for-

gott el, hogy én is közéjük vehessen magam, hogy én is velük játszhassek és nevethesek, hogy befuródtam a birkózó, hempergő gyerekrekakásba. Egy pillanatra elragadott a hozzám tapadó, lökdöső testek vidám izgalma és síkoltozni kezdtem. Ez lett a vesztem. Észrevették. Arcukra ráfagyott az előbbi kacagás, elmúltak, elborzadtak és sietve elsompolyogtak tőlem. Ott álltam egyedül. Mindig egyedül. Aztán jöttek a lányok, az elfordult arcu nevetések. Nem, te ezt nem tudod sohasem megérteni, hogy mit jelent. Amikor mérs az utcám, valaki megnéz és sajnál. Majd ránézel és elkapja a fejed, mert szégyenli, amit gondolt, szégyenli szemembe mutatni az érzett undorodást: a nyomoréktól. És a kamaszság! — Amikor ez a nyomorék, torz test is elő mer állni és követel, szerelmet, asszonyt és ideált. — Tudod te, milyen pokoli színjáték helye egy nyomorék kamasz lányéka? — Igen, már ismertem mindezt és mindez eszembe jutott azon az éjszakán. És ő tudott ezekről, tudnia kellett, de nem törődött vele. Magát akarta kárpótolni, a maga mulatságána járatta velem a kálváriát, a nyomorék életét. Kimondhatatlanul meggyűlöltem. Csak néztem a halottsápadt arcát és ökölbe szorult a kezem. Aztán félmi kezdtem, hogy torkának ugrok és megfojtom.

Kimenekültem hát a szobából, ki akert-be. Az eső esett. Kigomboltam kiskabátomat és pupos hátamat nekitámasztottam egy barackfa törzsének. Hűdeg volt. Tudtam, hogy meg fogok fázni, tudtam, hogy beteg leszek, talán meg is halok, de azért maradtam, sőt éppen azért maradtam, tudtam, hogy bent az apám haldoklik, ott kint pedig én itéltem halálra magam. Szememből folyt a könny és végigcsurgott arcomon a számba. Ismertem és szerettem a savanykás, sós ízét.

Hajnalfelé anyám sirását és síkoltozását hallottam. — »Laci, Laci!« — Tudtam, hogy meghalt. És furcsa, de attól a perctől kezdve bűnösnek éreztem magam. Mintha nekem valami közöm lett volna ahhoz, hogy meghalt, mintha én tettem volna valamit, mintha én öltem volna meg az apát. Az ilyen érzést nem lehet megmagyarázni. Hiszen én is próbáltam már; azzal, hogy azon az éjszakán meggyűlöltem, hogy megkivántam a halálát, hogy megöltem volna, ha nem tu-

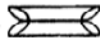
dok gondolkozni. De sohasem találtam elégségesnek ezt a megokolást.

Apát nem mertem többé megnézni, hanem beosontam a konyhába és magamra zártam az ajtót. Az eső átáztatta a ruhámat és lehűtötte a testem. Remegett mindenem és szenvedtem. Nem is emlészem már, hogyan és mikor találtak rám, csak arra, hogy amikor felnyitottam, ismét a szemem az ágyban fekvőtem és az ágyamnál anyám állott feketében és egy orvos.

Másnap délután kiürült a ház és csak a cselédlány maradt velem otthon. Halottam a lélekharang szaggatott kalimpálását és folytonosan egy Goethe vers

járt a fejemben. Temették az apámat, igen temették és én ott, az ágy áporodott melegében magam elé vizionáltam őt felravatalozva, kinyújtózva a koporsóban. Sötét embergyűrű vette körül és én nem bírtam még képzeletemmel se odafélnézni az arcához, a szeméhez, a lelkéhez, hozzá, hogy kérdezhetnék még valamit tőle, arról, amit tegnap mondott, hogy hallhatnám még egyszer a hangját, hogy azt mondja, nem igaz fiam, csak a láztól beszéltem félre. De nem lehetett. Már nem lehetett. Már nem volt apám és én is bűnös voltam benne.

Szőnyi Kálmán

ÖREGANYÁM

*Nem ismertem, csak úgy mondják,
Egy kicsi paraszt-házban
Esténként rokkán pergetett;
Fonalat pergetett
És egyszer a fonálnak vége lett.*

*És megállt a rokka szépen,
Öreganyám keze is,
Doigozó keze is megállt
És a rozzant ajtón
Valaki beengedte a halált.*

Bánvölgyi András

Könyvek

Kádár Lajos: *Tyukász Péter*.

Regény. Magyar Élet kiadása.

Regény? Mintha valami hiányoznék belőle, ami regénnyé avatja. Inkább önéletrajz, írói eszközökkel megírva. Tyukász Mihály számadó-juhász fiának, Péternek az élete folyásá gyerekkorától kezdve. Sorozásig az élete a béresgyerekek szokott élete: hol itt szolgál, hol ott. A háború — az első világháború — nyúl be erősebb kézzel Tyukász Péter életébe. Korán orosz fogságba kerül, ott kényszerül elvenni gazdája lányát, Nárciszkat. Szíve hazahajtja és egy éjjel, kis fiával Péterkével együtt megszökik felesége mellől. Belekerül az orosz események sodrába, a vörös és fehér harcokba. Hadifogoly regényekből ismerjük már ezt a képet. Az egyik városban felesége halála híre után újra megnősül, ezuttal szerelemből. Natását veszi el, a fiatal özvegyet. Végre hazakerül fiával. Itthon éri a meglepetés: halottnak hitt feleségei utána jönnek. Először Natasa, majd Nárciszka. A megoldás szabályszerű: Nárciszkat kénytelenségből vette el, a házasság nem lehet érvényes, Natasa az igazi asszonya. Nárciszka új férjét kap, csak Tyukász Péter nem kap munkát régi hazájában. Franciaországba megy kükibus munkát végezni. Ezzel a szomorú akkorddal zárul előttünk hősrünk élete. Alakja nem rajzolódik ki elénk plasztikusan, jellemzés, lélekábrázolás kevés van a könyvben. Nem is szabad a regény követelményei szerint megbírálnunk, másutt keressük az értékeit. Az Alpar-környéki magyar népi élet rajza a könyv első fele és ez a rajz hiteles, tárgyilagoss. Főleg a népi ihahonák megőrkítése értéke Kádár művének. Ugyanez a jelentősége az orosz résznek is, itt elsősorban az orosz népi lakodalmi szokások irodalmi eszközökkel való feldolgozása érdemel említést. Kádár magatartása rokonszenves: nem eszményit, de nem is lehelnek gyűlöletet sorai, nem hirdetnek osztályharcot, se nem hallgatják el a problémát. Az olvasó mégis sokat ért belőle. Tyukász Péterben megtalálja a tehetséges, magát minden körülményben megtaláló, becsületes, az átlagon felüli értelmi fekon lévő magyar parasztot, a juhászok életében a dolgos küzdelmes magyar népi életet, Dömény Ervinben a

mai életbe már be nem illő gondolkozásu, szociális érzékkel nem rendelkező úri embert ismerjük meg, de máris ott áll mellette Kecskés Gyula, a magyar úri ember helyes típusa. Döményt sem rajzolja azért. Kádár ellenszenvesnek, önmagát járhatja le ez az események során.

Kádár Lajos könyve, ha regénynek tartjuk, csekély irodalmi értékű, ha mint önéletrajzot, néprajzi terméket fogjuk fel, néprajzi irodalmunk komoly értéke.

Zintándi Pius

Munkások.

Földeák J., László Gy., Nagy J., Rádeg S., Vaád Ferenc kisregényei Veres Péter bevezető tanulmányával. Bp. 1944.

Míg a politikában mindig többet és többet hangoztatják a társadalmi osztálynéküliséget, az irodalomban egymásután jelentkeznek a társadalmi rétegek szerinti elkülönülések. Egy időben igen népszerű volt az orvosirodalom, sokkal nagyobb pert vert fel a parasztirodalom. E kis kötettel a munkásirodalom jelentkezik. Ezek az elkülönülések kétségtelenül korjelenségek, melyek napjaink jellemzői, de eljött az idő, amikor ismét nem azt fogják kérdeni, milyen társadalmi osztály életét fejezi ki az illető mű, hanem ezt: irodalom-e vagy sem. Ezt ugyan kétségbe fogja vonni Veres Péter, aki e kötethez írt előszavában azt írja, hogy a polgári irodalom — Veres az irodalmot is osztályharenak fogja fel — védelembe szorult. Ez egyáltalán nem áll. Mindössze annyi igaz, hogy a »polgári irodalom« ma egyes körökben nem »divatcikk«, egyébként az u. n. polgári írók épp-ugy dolgoznak, mint azelőtt és tehetség dolgában fölveszik a versenyt a paraszt- és munkásirodalommal. Főleg ez utóbbival, mint a szóbanforgó kötet is igazolja. Veres előszava egyébként higgadt, okos írás és erősen irodalmi szempontu. Helyesen állapítja meg, hogy munkásirodalom létjogosultságáról vitatkozni meddő: ez az irodalom ma itt van, és bebocsátásért jelentkezik az egyetemes irodalomba. Hogy aztán ezek az írások valóban

irodalom-e, éppen ez lesz — Veres Péter szerint is — a munkásirodalom próbája. Ha az utóbbi szempontból olvassuk végig a kötetet, a benyomás nem egyenletes. *Földélek Jánosnak: Kenyérkeresés közben* c. »kisregénye« felfogásunk szerint nem irodalom. Nemcsak azért, mert érzik rajta a csináltság: erővel munkásirodalom szeretne lenni. Lapos, száraz, prózai elmondása egy művezető és munkásai helyzetének, szaklapba való fejtegetésekkel tarkítva. *Rideg Sándor* két kis novellisztikus írással jelentkezik: *A szegény kislitu meg a kalács* és *A csodálatos gépezet*. Ő már igényesebb, de a mértéket ma még ő sem üti meg. Az irodalom felé való sorrendben *László Gyula* következik. Benne már érezzük a szépíróát. *Küszködik* c. kis írásában egy öreg munkáspár vágyát rajzolja meg a családi ház után. Az öreg Berkes lelkiállapotának festése már szépíróra vall. A legművészebb igényű *Vaad Ferenc Hétfő* c. kis regénye. Egy márciusi hétfői napba — hajnaltól éjfélig — sűríti bele egy bizonyos gyár egy bizonyos munkáscsoportjának életét. Érzik benne a művészi tudatosság, van képzelőereje, stílusa, alakjai élnek. *Vaad Ferenc* — e kötet alapján — komoly ígérlet a munkásirodalomban. *Nagy István* neve már ismert. Most a *Földi Jánost bekapta a város* c. füzetéért elszenvedett viszontagságait írja le erős érzékeltető képességgel. Műve inkább önéletrajz-jellegű, mint szépírodalmi.

A változatos benyomás ellenére örömmel üdvözljük a munkásírók jelentkezését és érdeklődéssel várjuk a folytatást.

Zinzándi Pius

Kozocsa Sándor: Kis magyar irodalomtörténet

Dr. Pintér Jenőné kiadása, Budapest, 1944.

Kozocsa Sándor szívós és lelkiismeretes munkával és sok-sok tárgyilagossággal műveli a magyar irodalomtörténetet s most megjelent irodalomtörténeti összefoglalója is ennek a tiszta tárgyilagosságnak és lelkiismeretességnek a bizonyítéka. A magyar irodalom keletkezésétől a huszadik század fordulójáig foglalja össze a magyar irodalom fejlődésének történetét s pontosan, lelkiismeretesen végzi el a mérlegelés és kiválasztás igen sok gondosságot követelő vizsgálatát. Nem kis feladat a magyar irodalom történetnek ilyen összefoglaló művét megírni és pedig úgy, hogy a lényeg benne legyen s ezenkívül az egyes kimagasló személyek is megkapják az őket megillető jellemzést. Sok szempontot és érzékenységet kell az irodalomtörténetírónak szem előtt tartania, különösen a protestáns-katolikus világ megrajzolásánál s Kozocsa ezt a feladatot is ügyesen végzi el. Ez a kis irodalomtörténet igen fontos szolgálatot tehet a visszatért területeken, ahol a tanulóifjúság jórésze, ma minden egy teljes nemzedék bizony alig kapott irodalomtörténeti nevelést és így ez a rövid összefoglaló kitűnő és tárgyilagos tájékoztatást nyújt irodalmunk fejlődéséről, de hasznosan forgathatják azok is, akik évtizedekkel előbb tanultak irodalomtörténetet s bizony nem árt ha kissé felújítják emlékeztüket. Kozocsát csak elismerés illeti meg a gondos munkáért s az olvasó örömmel várja azt a részt is, amely a századfordulótól napjainkig ad számot a magyar irodalom fejlődéséről.

Csuka Zoltán.

A Kalangya hirei

Tizhónapos kereskedelmi tanfolyamot nyit Budapesten a *Baross Szövetség 17. életrőlket* betöltött keresztény ifjak és leányok számára, akik a polgári iskolának, vagy a gimnáziumnak legalább 4 osztályát elvégezték. Beiratkozhatnak *középiskolában érettségizett vagy tanítóképzőintézetet végzett fiúk és leányok is.* Tantárgyak: kereskedelmi és jogi alapismeretek, magyar kereskedelmi levelezés, könyvitel, kereskedelmi és politikai számtan, gyorsírás, gépirás. Az előadások f. évi szeptember hó 11-én d. u. háromnegyed 3 órakor kezdődtek és délután 3-tól 7-ig folynak. Beiratkozási díj 40.— P. Tandíj 300.— P., mely haví 30.— P.-ós részletekben is fizethető. A beiratkozásoknál benyújtandó a születési anyakönyvi kivonat és az iskolai végzettséget igazoló bizonyítvány.

Beiratkozni hétköznaponként d. e. 11-től 2-ig és d. u. 5-től 7-ig VIII. Vas-utca 9. szám alatt lehet. Távolabb lakók beiratkozhatnak a születési anyakönyvi kivonatnak, az iskolai végzettséget igazoló bizonyítványnak és 40.— P. beiratkozási díjnak postán való beküldésével.

A Kalangya szeptemberi száma rajtunk kívül álló, elháríthatatlan technikai okok miatt csak késve jelenhetett meg, amiért olvasóink szíves elnézését kérjük.

MUHI JÁNOS

Zombor története

A fiatal délvidéki történetíró Bácska fővárosáról, Zomborról irt hatalmas kötete az egész Délvidékre kiterjedő gazdag történelmi adattár. Muhi János munkája évtizedek óta az első történelmi mű, s ezért méltán kelt majd feltűnést.

Megrendelhető a KALANGYA kiadóhivatalában, Budapest, VII. Baross-tér 15.

Ára 36.— Pengő.

SZENTELEKY KORNÉL

HÁTRAHAGYOTT MŰVEI

Sajtó alá rendezte és az egyes köteteket kísérő tanulmánnyal ellátta:

HERCEG JÁNOS

HOLNAP-HOLNAPUTÁN

(ELBESZÉLÉSEK)

KRÓNIKÁK

UTITARISZNYA (UTLEIRÁSOK)

ISOLA BELLA (REGÉNY)

UGARTÖRÉS (TANULMÁNYOK)

ÚGY FÁJ AZ ÉLET (ELBESZÉLÉSEK)

A teljes sorozat ára 42.— Pengő. Egy kötet 7.— Pengő

Megrendelhető a KALANGYA központi ügykezelésénél, Budapest, VII. Baross-tér 15.